

1920. évi XXV. törvénycikk indokolása

a tudományegyetemekre, műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról

Általános indokolás

A június hó 4-iki békekötés által teremtett helyzet, valamint az 1918. év óta felettünk elvihartzott forradalmak arra intenek, hogy, mint eddigi politikánkat annyi más tekintetben, eddigi egyetemi politikánkat is revízió alá vegyük, annál inkább, minél inkább kell ma is helyesnek elismernünk azt az elvet, amelyet az új egyetemek felállításáról 1912-ben benyújtott törvényjavaslat (törvényerőre emelkedése után 1912:XXXVI. tc.) indokolása kiváló kultúrpolitikuskaink nyomán úgy fejezi ki, hogy "a felsőbb oktatás fejlődésétől, haladásától függ a népoktatás fejlődése és haladása", "fölről terjed a világosság, nem alulról". A változott viszonyokhoz alkalmazkodnunk kell, a hazánkat romlásba döntött eseményekből kínáló tanulságokat le kell vonnunk. Ezeket a tanulságokat röviden a következőképen foglalhatjuk össze: Óvakodnunk kell attól, hogy a Magyarországon már most is nagyszámú szellemi proletáriátust ezentúl is szaporítsuk. A társadalmi rend legveszedelmesebb ellensége az a szellemi proletáriátus, amely nem tud megfelelően elhelyezkedni. A legutóbbi időben láttuk, hogy azok, akiket egyetemeink diplomás emberekké képeztek ki, de akik a társadalomban nem tudtak kellőképen elhelyezkedni, alkották a legveszedelmesebb turbulens elemet. Ha így volt ez a multban, annál inkább így lenne ez a megkisebbedett Magyarországon, ha minden korlátozás nélkül nyitva maradnának az egyetemek kapui.

Ezenfelül azonban figyelembe veendő az a további szempont is, hogy egyetemeink (főiskoláink) ma már nemcsak tudományt tanító, hanem legfőképen bizonyos tudományos képzettséget kívánó hivatásokra képesítő intézmények. Az országnak joga van tehát arra, hogy megkövetelje, hogy az egyetemokről kikerülő, oklevelet nyert egyének egyetemi tanulmányai alatt kellő képzettséget szerezzenek annál inkább, mert az életbe kilépve, az élet küzdelmeibe belekerülve, csak igen kevésnek lesz módjában képzettségének esetleges hiányait hivatásának becsületes teljesítése közben pótolni. Ez a szempont azonban feltétlenül megköveteli, hogy egy-egy fakultásra több hallgató ne vételessék fel, mint amennyit azon alaposan ki lehet képezni. A hallgatók számát tehát kontingentálni kell. A kontingens megállapításánál természetesen az országnak diplomás emberekből való szükséglete az irányadó. Ha sok diplomás emberünk van, számukat redukálnunk kell, ha kevés a számuk, az egyetemeket, főiskolákat kell fejlesztenünk. Jelenleg azonban - már a fentebb érintettek szerint is, - amikor négy tudományegyetem műegyetem, valamint a szeptemberben megnyíló budapesti egyetemi közgazdaságtudományi kar képesít tudományos képzettséget kívánó hivatásokra és ezenfelül még öt felekezeti jogakadémiánk is maradt, nem attól kell tartanunk, hogy kevés diplomás emberünk lesz, hanem inkább attól, hogy túlsokat - szellemi proletáriátust - nevelünk. Ebből a szempontból a következő adatokat kívánom felemlíteni. A magyar tudományegyetemen, műegyetemen és jogakadémiákon a hallgatók összes száma volt az 1894/95. tanévben 6.687, az 1896/97. tanévben 8.098, az 1900/1901. tanévben 12.068, az 1904/905. tanévben 11.896, az 1910/11. tanévben 13.179, az 1912/13. tanévben 13.891, az utolsó békeévben, az 1913/14. tanévben 14.751. A háború következtében a hallgatók száma átmenetileg ugyan alászállt (1915/16:6.658, 1916/17-ben 6.245); de a békeévekben megállapítható állandó emelkedés, amely a népesség szaporodásával nincs arányban (húsz év alatt majdnem kétszeresére emelkedett a hallgatók száma) s amely a tapasztalás szerint az országnak főiskolát végzett emberekből való szükségletével sem állott arányban, azt bizonyítja, hogy a szellemi proletáriátus növekedésének megakadályozása szempontjából is szükség van a főiskolai hallgatóság számának korlátozására.

Ennek az intézkedésnek szükségességét főképpen a túlterhelt budapesti tudomány- és műegyetemek is hangsúlyozzák és ezen az alapon kívánják a hallgatóság létszámának korlátozását.

A törvényben magában csak az elvet kívánom kimondatni, valamint azt is, hogy a létszámnak megállapítása az illetékes karok előterjesztése alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozik, mert így mód adatik arra, hogy a tapasztalatokhoz esetleg a tantermek (laboratoriumok stb.) befogadó képességének változásaihoz képest a létszám is változtatható legyen. Már itt jelzem, hogy pl. a budapesti egyetemen a hallgatók létszámát körülbelül a következőképen vélem megállapítandónak: a jog- és államtudományi karon évfolyamonként kb. 300-ban, az orvosi karon 200-ban, a bölcsészettudományi karon 200-ban. A műegyetemen úgy volna a létszám szakosztályonként és

évfolyamonként megállapítandó, hogy a hallgatók összes száma az 1800-at, mint amennyi a jelenlegi műegyetem építésénél vétetett alapul, meg ne haladja. A vidéki egyetemek hallgatóinak létszáma arányosan lesz megállapítandó.

Itt kell még szóvá tennem a nőhallgatók felvételének kérdését is. A törvényes rendelkezések szerint nőhallgatók csak a tudományegyetemek orvosi és bölcsészeti (bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, valamint mennyiségtan-természettudományi) karaira vehetők fel rendes hallgatóknak; a jogtudományi karokon tartatni szokott államszámviteltani tanfolyamokra pedig rendkívüli hallgatóknak. A budapesti egyetem orvostudományi kara a nőhallgatók további felvétele ellen nyilatkozott. Nézetem szerint ebben a tekintetben sem kellene korlátozni az egyetemi karok elhatárolásának szabadságát, elégnék tartom annak elvi kinyilatkoztatását, hogy az említett karokra nőhallgatók ezentúl is felvehetők; felvételük felett az illetékes kar végérvényesen dönt.

Végül csak azt kívánom még kiemelni, ami különben a törvényjavaslat szövegéből világosan kitűnik, hogy a hallgatói létszám korlátozása nem érinti a már beiratkozva volt hallgatókat, más szóval a törvényjavaslatnak nincs visszaható ereje és a szerzett jogokat érinteni nem kívánja.

1920. évi XXXI. törvénycikk indokolása

a budapesti m. kir. egyetemi közgazdaságtudományi kar felállításáról és annak ideiglenes szervezetéről

Általános indokolás

A földművelésügyi és pénzügyminiszter urakkal egyetértően 1919. évi december hó 22-én tett előterjesztésem alapján a magyar minisztérium a 272/1920. M. E. sz. kormányrendeletben kimondotta, hogy az egyetemi jellegű közgazdasági képzés számára Budapesten, a Tudományegyetem fakultásaival mindenben egyenrangú és egyenjogú önálló tudománykar létesíttetik, amely közgazdasági életünk és intézményeink számára széles látókörrrel bíró, modern műveltségű közgazdákat, közigazgatásunk számára a lüktető gazdasági élet gyakorlati problémáit és a magyar mezőgazdaság érdekeit megértő, a gazdasági közigazgatásban felmerülő feladatokat megoldani képes, vezetésre is alkalmas szakembereket képezzen és neveljen, a külügyi szakra széles közgazdasági alapon előkészítsen, ezekben az irányokban tudományos képzést adjon és a közgazdasági irányú közép- és felső fokú oktatásügyi intézmények tanárainak képzéséről gondoskodik.

A mozgalom, amely ezt az intézményt kiérlelte s amelyben egy önálló közgazdasági egyetem megvalósításának alapjai vannak lerakva, nem új keletű.

A gazdátársadalom különböző érdekképviselői útján, kongresszusain már 24 év óta egységes és lankadatlan törekvéssel sürgette ennek megvalósítását. A mozgalomhoz az utolsó évtizedben az ipari és kereskedelmi érdekképviselők is csatlakoztak. Felsőoktatásügyünknek erre a reformjára már az 1913. évi állami költségvetési törvény reá mutat. A reform útjait és irányait pedig úgyszólván előírták számunkra az azóta bekövetkezett világesemények és az azok nyomán megkezdendő nemzeti alkotó munka.

A magyar gazdátársadalom egy mezőgazdasági főiskola felállítása mellett első ízben 1895. évben a III. országos gazdakongresszuson nyilatkozott meg.

1907-ben az Omge irodalmi és tanügyi szakosztálya foglalkozott újból e kérdéssel és azt kívánta, hogy a mezőgazdasági főiskola, az állatorvosi és az erdészeti főiskola, mint külön önálló fakultások kapcsolatában egy mezőgazdasági egyetem létesíttessék.

A budapesti 1911. évi gazdakongresszuson újból napirendre került ez a kérdés, amely az ország fővárosában egy felsőbb gazdasági oktatásügyi intézmény alkotását követelte.

Párhuzamosan ezzel a Magyar Gazdaszövetség és a Hangya köréből 1900-ban egy másik mozgalom indult ki. Ez a mozgalom egy olyan közgazdasági egyetem létesítését célozta, amely a mezőgazdasági, erdészeti és állatorvosi szakon kívül kereskedelmi, ipari és pénzügyi szakot is magában foglaljon.

A "Hangya" azt a célt tűzte maga elé, hogy a széles néprétegek vagyoni jólétét és fogyasztóképességét emelje és a kereskedelmet annak tiszta közgazdasági alapjaira helyezze. Hogy áttérve az ipari termelésre, a fogyasztót e téren is közvetlen összeköttetésbe hozza a termelővel.

Ezzel szemben azt tapasztalta, hogy a gazdasági produktív munka rendelkezésére álló emberanyag általános műveltsége és látóköre oly csekély, hogy ezzel nagyobb feladatokat megoldani alig lehetséges. Sokkal nagyobb látókörrrel és mélyebben alapozott közgazdasági ismeretekkel bíró egyénekre van szükségünk, ha Magyarországot

gazdaságilag újjászervezni kívánjuk. Eme tapasztalatok mellett nem kerülte el a mozgalom vezetőinek figyelmét az sem, hogy a földbirtokosok fiaikat többnyire a jogi pályára adták, aminek az a következménye, hogy ezek utóbb rendszerint nem maguk kezelik birtokaikat, hanem bérbeadják azokat. Látták azt is, hogy a magyar középosztály nem képes a pénzügyi, ipari és kereskedelmi vállalatok élén az őt megillető pozíciót elfoglalni, pedig ez is egyik főforrása a vagyontöbbletnek. Tapasztalták továbbá, hogy Magyarország egész közgazdasága osztrák mankókon jár s csak helyi-közzel képes közvetlenül bekapcsolódni a világgazdaságba. Ennek okát szintén csak abban állapíthatták meg, hogy a vállalatok vezetői nélkülözik azt a látókört, mélyen alapozott közgazdasági tudást és nyelvismereteket, amelyek nélkül közvetlen összeköttetéseket létesíteni a világgal nem lehet. Súlyosan szenvedett a magyar közgazdaság a miatt is, hogy gazdasági szakminisztériumi és közigazgatási tisztviselőknek nem volt alkalmuk megfelelő gyakorlati irányú közgazdasági ismeretekre szert tenni. A közigazgatás ennek következtében érzéketlenül állott a gazdasági élet gyakorlati problémáival és követelményeivel szemben és sok esetben inkább hátráltatta a gazdasági fejlődést, ahelyett, hogy azt - hivatásához képest - előmozdította volna. Nagy hiányát érezték olyan közgazdaságilag képzett egyéneknek is, akik Magyarország gazdasági érdekeit a külfölddel való tárgyalások alkalmával méltóan képviselhették volna s akik pl. ma, amikor önálló külügyi képviselőtünk lesz, ugyanezen érdekeket, mint Magyarország meghatalmazottjai a külföldön kellően képviselhetnék. Mindezen hiányok és bajok kútforrása ugyanaz:

1. nem volt oly főiskolánk, amelyen a gazdasági tudományokat elméleti és gyakorlati vonatkozásaiban megfelelően művelték volna,

2. a magyar ifjúság kerülte a gazdasági és szabad kereseti pályákat,

3. mert meglévő gazdasági tanintézetekünk közhivatali pályákra minősítő diplomát nem nyújtottak.

Az ifjúság tömegesen tódult a jogi pályára és ambíciója kimerült abban, hogy valami közhivatalba jusson.

Hiányzott a széleskörű gazdasági ismereteken és a közgazdasági élet megértésén alapuló önálló kezdeményezésére, vállalkozásra való kedv, a közgazdasági irányú termelő munka megbecsülése. Középosztályunk hagyományos előszeretete a hivatali pályák iránt előidézte azt a szerencsétlenséget, hogy ma, a háború befejezésekor, talán egy államban sem olyan nagy az elhelyezkedni nem tudó diplomás egyének száma, mint éppen nálunk.

Ezek a megfontolások vezették a Hangyát, a magyar gazdaszövetség fogyasztási és értékesítő szövetkezetét, amikor közgazdasági egyetem létesítésére a mozgalmat megindította.

Tizenkét évi propaganda után sikerült a Magyar Gazdaszövetségnek az összes gazdasági érdekképviselőket egyesíteni arra, hogy az országgyűlés mindkét házához közös felterjesztést intézzenek s egy közgazdasági egyetem létesítését kérelmezzék. Ehhez az OMGE is csatlakozott s ettől kezdve a két mozgalom egyazon csapáson haladt. A felterjesztés kedvező fogadtatásra talált és Zichy János gróf, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter az országgyűléstől azt az utasítást kapta, hogy egy közgazdasági egyetem létesítéséhez az előkészületeket megtegye. Közbejötték azonban az 1912. évi belső politikai zavarok, amelyek következtében a további mozgalmat egyelőre be kellett szüntetni. Kísérletképpen az 1913. évi állami költségvetésben a budapesti József-műegyetemen egyévfolyamú közgazdasági osztály létesítésére 30.000 korona irányoztatott elő. E szakosztály feladatának ugyanott kimondták, hogy a mérnöki szakosztályok hallgatóinak módot nyújt arra, hogy a legtágabb értelemben vett közgazdasági ismereteket elsajátíthassák.

A háború tanulsága mindennél jobban megérlelték nemcsak a szakkörökben és érdekképviselők előtt, hanem a köznévelésben is a közgazdasági egyetem ügyét.

A "Hangya", a Magyar Gazdaszövetség Fogyasztó és Értékesítő Szövetkeze 1917. év tavaszán, jubiláris közgyűlése alkalmából 1.000.000 koronás alapítványt tett a közgazdasági egyetem létesítésének céljaira. Ez az alapítvány újra előhozta a közgazdasági egyetem létesítésének szükségességét és Jankovich Béla akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter az ügy előkészítésére egy bizottságot küldött ki. Ez a bizottság Apponyi Albert gróf minisztersége idején kiegészítette magát és elnökeül Zichy János gróft nyerte meg, aki már korábbi minisztersége alatt a közgazdasági egyetem felállítását közoktatásügyi programjába vette. Az előkészítő munkálatok ettől az időponttól gyors egymásutánban haladtak. A bizottság elnöke, Zichy János gróf az egyetem létesítésének szükségességét, feladatait, irányát és tanulmányi rendszerét külön kiadvány alakjában feldolgoztatta. Ennek alapján a szakkörök véleményét újra meghallgatta s a létesítés mellett egységesen kialakuló álláspontot memorandum alakjában kívánta a kormánynak figyelmébe ajánlani. Közben újból vallás- és közoktatásügyi miniszterre nevezetve ki, most már mint miniszter vette kezébe az ügy megvalósítását. Hangsúlyozta, hogy széles társadalmi rétegeknek az életpályák iránt megváltozott értékelését és újabb, korszerűbb életpályák felé törekvését a kormánynak nem szabad tétlenül néznie, ezt a vajudási folyamatot szervezeti és kormányzati intézkedésekkel, szóval intézményes módon kell megkönnyíteni és az állami és nemzeti életre egyaránt hasznos irányba terelni. A budapesti kir. magyar tudományegyetem tanácsának meghallgatása után és a tanács, valamint az ebben a kérdésben Földes Béla elnöke alatt egybehívott szakemberekből álló tanácskozmány javaslata alapján egyelőre különálló egyetemi tudománykar alakjában megvalósuló közgazdasági egyetem szervezetét kidolgoztatta, annak

előterjesztéséhez Károly király előzetes hozzájárulását megnyerte, a szervezetet, majd a 11 tanszék betöltésére vonatkozó királyi előterjesztést Popovics Sándor pénzügyminiszter és a minisztertanács hozzájárulása alapján 1918. évi október hó 29-én Károly királyhoz Bécsbe felterjesztette, ahonnan azonban az időközben kitört forradalom miatt az iratok már vissza nem érkezhettek.

Hivatali elődöm Huszár Károly vallás- és közoktatásügyi miniszter, a tárca függő ügyeit áttekintve, megbízást adott a még Zichy János gróf idejében készült munkálatok keresztülvitelére, illetőleg - amennyiben a megváltozott viszonyok szükségessé tennék - azok előzetes átdolgozására. A tervezet lényegében változatlan maradt, csupán a mezőgazdasági képzés kapott - a mezőgazdaság jelentőségének még erősebb előtérbe lépésével - Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter irányítása mellett szélesebb keretet.

Ezek a tények világosan igazolják, hogy érezte ez új egyetem felállításának szükségét mindenki, aki közigazgatási életünket figyelemmel kísérte. Ha fontos és sürgős volt ez már az elmúlt időkben, mennyivel inkább sürgős szükségesség ennek létesítése most, amikor nemzeti államunk újjáépítéséről van szó és amikor ebben az építő munkában a közgazdasági felkészültség lesz a legfontosabb tényező. Amit a törvényhozás mindkét háza szükségesnek és időszerűnek minősített, már az 1912. évben, az a háború és egyéb katasztrófák okozta viszonyok között nélkülözhetetlen és mulhatatlan sürgős! Ezért, hogy a törvényhozó testület együtt nemléte miatt, majd annak megválasztása után a nemzetgyűlési teendők halmaza miatt a teljesen előkészített ügy esetleg évekre szóló halasztást ne szenvedjen és hogy a tudománykar a többi egyetem rendszeres munkájának újrafelvételével megnyitható legyen, a minisztérium indíttatva érezte magát, hogy a közgazdaságtudományi kar felállításához szükséges előmunkálatok *az államfő távollétében kormányrendeletileg* megtéessenek.

De miként akkor ez elől a szükségesség elől nem térhetett ki a minisztérium, viszont most, amikor a nemzetgyűlés együtt van - dacára annak, hogy hazánkban - éppen a közgazdasági karra nézve - az egyetemnek alapítása nincsen a törvényhozásnak fentartva és létesítésük királyi rendelet alapján is történhetik, miként az 1918-ban történt is volna a forradalom események elmaradása esetén, - mégis szükségesnek tartja, hogy egy olyan fontos intézet, mint a felsőfokú közgazdasági képzés intézménye törvény alapján léptetessék életbe s miként az a kolozsvári tudományegyetem felállításánál történt, az előzetes szervezési intézkedések megtörténte után terjessze az ügyet - a kormányrendeletileg történt szervezés létesítése mintegy megerősítéssel - a törvényhozás elé. Az ily intézmény alap gondolatának igazsága, létesítésének szükségessége és időszerűsége ma már kétségen felül áll.

A törvényjavaslat egyszerű. Nem bocsátkozik a szervezés részleteibe, csak általános alapelveket ad, egyrészt, mert a részletes szervezet egy külön és az egyetemek ügyét egységesen felölelő törvénynek a tárgya leendő, másrészt a közgazdaságtudományi kar felállításával annak végleges szervezete nem nyert még megoldást, mert az vagy a budapesti kir. magy. tudományegyetem kebelébe illeszkedik majd bele, szervesen, mint annak esetleg ötödik tudománykara, vagy mint külön közgazdasági egyetem alakul ki, amint azt a szükségesség megkívánja és a viszonyok lehetővé teszik. Az önálló közgazdasági egyetem kialakulásának lehetőségét elősegítendő, történt már a keretén belül mindazokról a fontosabb közgazdasági szakokról gondoskodás, amelyeknek összessége a közgazdasági tudománykör teljességét biztosítja. Természetesen ez a kifejlődés csak fokozatos fejlesztés mellett történhetik, - nagyobb alapítványokról gondoskodva, - hogy az állam anyagi megerősítését minél inkább elkerüljük.

Igaz, hogy a Karnak közgazdasági egyetemmé való kifejlődése esetén egy új fajta egyetemet létesítenénk.

Kétségtelen az is, hogy erre a külföldön ebben a formában nem igen találunk példát, mert ott az egyes gazdasági ágak számára külön, egymással össze nem függő főiskolákat szerveztek.

Mindenesetre valamely nemzet kulturális erejét tükrözi azonban vissza, ha észközeiben megválasztott, hatásában átgondolt olyan intézmény szervezését merészeli, amely nem egyszerű átültetésű másolata idegen nemzetek intézményeink, hanem olyanok, amely a saját szükségleteinek felel meg.

Figyelembe kell vennünk azt is, hogy Magyarország több gazdasági főiskola luxusát különösen a mai viszonyok között meg nem bírja, de nincs is erre szükség, mert az alapismeretek minden gazdasági szakon ugyanazok, Magyarországon mint mezőgazdasági államban az egyes gazdasági ágak között különben is sokkal szorosabb kapcsolat áll fenn s azok sokkal inkább vannak egymásra utalva, mint a külföldön.

A közgazdasági egyetem ránk, magyar nemzetre, sokkal több egy tudományos rendszert kifejező intézménynél. Létesítése nem tisztán a magasabb szellemi művelődés kérdése, amit egy-egy újabb egyetem alapítása általában jelent, hanem nemzeti előhaladásunknak állami fennállásunk egyik feltétele. Nemzeti megerősödésünk nem csekély mértékben függ ugyanis attól, képes lesz-e az új nemzedék olyan ismeretekkel, olyan tárgyi és erkölcsi felkészültséggel a modern állami és társadalmi körökbe kilépni, amelyeket tőle az új magyar élet korszelleme kíván és amelyeket csak tudományos alapon felépülő jó szakképzés adhat meg.

Ezzel adva van a felelet arra is, hogy szakképzést vagy tudományos képzést adjon-e az új tudománykar?

Az új kar létesítésével megoldandó feladat kettős természetű. Egyrészt a fentebb említett vonatkozásokban a közgazdasági képzést, minden irányában egyetemi jogaiba kell helyezni, egyetemessé kell tenni, úgy azonban, hogy

ebben a magasabb egységben az egyes szakok speciális igényei jelentőségükhöz képest kifejeztesse. Másrészt a közgazdasági képzés tervszerű kiépítését úgy keresztülvinni, hogy egyes, már meglévő intézmények, amelyek eddig megfelelően elhelyezkedni nem tudtak, ebbe a nagyobb egységbe bekapcsolódjanak. Ezáltal azok erejét és jelentőségét emeljük, ami a meglévő szellemi és gazdasági erők gazdaságos felhasználását és az általuk elérhető eredmények fokozását jelenti. Itt különösen két állami felső oktatásügyi intézménynek: a m. kir. keleti kereskedelmi akadémiának és a m. kir. áll. kereskedelmi iskola tanárképző-intézetnek a közgazdaságtudományi karba való bekapcsolásáról van szó.

A m. kir. keleti kereskedelmi akadémia, mint külön intézet, megszűnik és feladatairól a közgazdaságtudományi kar fog gondoskodni. A karba, mint "keleti intézet" helyezkedik el, a Balkánra és keletre vonatkozó néprajzi, földrajzi, történelmi, politikai, nyelvi és irodalmi tanulmányok művelésére, ahová a természetszerűleg keleti nyelvek tanítása is tartozik. Elhelyezkedésének végleges megállapítását a karnak ez irányban teendő javaslatából kívánom függőben tartani. Tanárainak átvételénél humánus módon, de mindenesetre csak az arravalóság figyelembevételével kívánok eljárni.

Az idegen nyelvek tanulásának erre a módjára, úgyszintén bizonyos közgazdasági és illetőleg külügyi vonatkozású szakismereteknek idegen nyelven való előadására a külügyi képzés érdekében a külügyminiszter is nagy súlyt helyez.

A m. kir. állami kereskedelmi iskolai tanárképző intézet a közgazdaságtudományi karba való beolvadásával hosszú idő után megtalálja azt a keretet, amelynek állandóan érzett és panaszolt hiánya miatt nem tudott a hazai kereskedelmi oktatás ügyében megfelelő eredményt elérni.

A modern közgazdasági nyelvek ismerete nélkül alig lehet el. Figyelembe véve a nemzetközi gazdasági forgalom fokozódó fontosságát a nyelvi tanulmányokra, nemcsak a tanulmányi tervben helyeztem súlyt, hanem azt azáltal is kifejezésre kívántam juttatni, hogy a nyugati nyelveknek és pedig a német, francia és angol kereskedelmi nyelveknek és szakirodalomnak egy egyetemi tanszéket szerveztem. Az angol, esetleg francia nyelvre az illető országokból kívánok fiatal tanerőt behozni, aki két-három évre szerződne a fakultáshoz s ifjúságunkat nemcsak az angol, illetőleg a francia nyelvre tanítaná, hanem megismertetné vele az angol életet, annak szokásait, intézményeit s legfőképpen az angol közgazdaságot. A nyelvtanításban a magyarul tudó rektor segít nekik. Hasonló intézmény igen jól bevált a báró Eötvös József-kollégiumban, a középiskolai tanárok képzésében.

A Kar mezőgazdasági osztályának kereteit az országnak a mai területi viszonyai által adott mezőgazdasági helyzetéhez kellett mérni. Éppen ezért a gyakorlati gazdát legmagasabb fokon képző feladatokat, úgyszintén a mezőgazdasági akadémiai tanárok képzését ezidőszereint ki kellett kapcsolni. E helyett jelenleg a mezőgazdasági technológiai képzésre, a gazdák szakismereteinek kereskedelmi irányban való kibővítésére és arra kell törekedni, hogy módot nyújtsunk a már szakképzett gazdáknak arra, hogy a mezőgazdasági termelés és értékesítés legfontosabb irányjaiban magasabb szakismereteket szerezhessenek.

A Kar működését az 1920/21. tanév kezdetén fogja megkezdeni.

A Kar működését az egyetemeknek megfelelően a szakférfiakból, álló testület javaslatainak meghallgatása alapján kibocsátandó királyi rendeletek fogják szabályozni.

Amíg a közgazdaságtudományi kar szervezete végleg ki nem alakul és illetőleg működése folyamán új szabályzatok alkotása szükségessé nem válik, a budapesti kir. magyar tudományegyetem érvényben levő tanulmányi, fegyelmi és tandíj-szabályzat és magántanári képesítésszabályzat lesz az egyetem közgazdaságtudományi karán is érvényes.

Az egyetemi közgazdasági kar a budapesti m. kir. tudományegyetem fakultásaival mindenben egyenrangú és egyenjogú testület lévén, természetszerűleg jogképes személy, amely hagyatékot fogadhat el.

A közgazdaságtudományi kar tanárai egyetemi nyilvános rendes, vagy rendkívüli tanárok. Takarékoság szempontjából nem minden tudomány szak kap önálló, nyilvános rendes tanárt, hanem számos előadást más karok tanárai, vagy a mezőgazdasági kísérletügy kiválóbb vezető erői látnak majd el megbízás alapján, tiszteletdíj mellett.

A közgazdaságtudományi kar tanári testületét a kar első szervezése alkalmából rendszeresített tanszékre jórészt még Zichy János gróf s Huszár Károly hivatali elődeim, jeles szakemberek meghallgatása és javaslata alapján állították össze.

A tanári kar összeállítása azért történt külön e célból meghallgatott szakemberek javaslata és nem az egyetemek kandidációja alapján, mert egész új intézmény létesítéséről és oly tanszék felállításáról volt szó, melyek eddig még nem léteztek.

Kinevezésük a minisztertanács hozzájárulása és felhatalmazása alapján történt. A tanári testület elismert nevű tanférfiakból, akadémikusokból és olyan ifjú emberekből került ki, akik a külföld legkitűnőbb egyetemén nyerték kiképzésüket és itthon a tanügy terén is, már eredményeket mutattak fel. Nagyrésztük a gyakorlati életben jelentős szerepet töltött be, amelyen tanári hivatosságukról is bizonyosságot tettek. Az első szervezést követő kinevezéseknél

a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Kar kandidációja alapján teszi meg majd előterjesztéseit legfelsőbb helyre, minek folytán az ezentúl alkalmazandó tanárok az egyetemi autonómia elvei alapján fogják nyerni kinevezésüket.

Az egyetemi gazdaságtudományi kar, amelynek jelen törvényjavaslat mintegy alapkövét rakja le, amikor egyrésztől közgazdasági életünk három főága között a szükséges összhang megteremtésével egész közgazdasági képzésünket egyetemesebbé és szakszerűbbé tenni, másrésztől közigazgatásunkba a fejlődő gyakorlati élet követelményeihez szabott képzést bevinni s ezáltal közigazgatási és közigazgatási életünket egészséges irányba terelt szellemmel átítani óhajtja: nemcsak a magyar közművelődés ügyét kívánja előbbre vinni, hanem nemzeti létünk parancsolóan követelt regenerációjának útján jelentős határkövet lesz hivatva jelölni. Céltudatos kitartó munkára, egyesek és az egész társadalom nagyfokú áldozatkészségére lesz szükség, hogy a kitűzött célt minél teljesebb mértékben elérhessük!

1921. évi XXV. törvénycikk indokolása

a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről

Általános indokolás

A trianoni békeszerződés, mely országunkat megcsönkította, nemzetünket szétszaggatta, két tudományegyetemünket is, a kolozsvárit és a pozsonyit, hontalanná tette.

Nincsen magyar ember, akinek szívében ne égne a vágy, ne élne a remény országunk régi határainak visszaállítására és nemzetünk egyesítésére. Elengedhetetlen kötelességünk, hogy ennek a szent célnak elérésére minden erőnket megfeszítsük és minden áldozatot meghozzunk.

Mínthogy azonban ezidőszerint ezért a szent célért eredményesen csak békés eszközökkel, a kultura fegyverével küzdhetünk, minden eszközt meg kell ragadnunk arra, hogy ellenséges szomszédaink feletti kulturfölényünket továbbra is fentartsuk, elszakadt véreinknek ezen kulturális színvonalon való megmaradását elősegítsük és a magyar nemzeti kultura iránti szeretetet és ragaszkodást bennük ébren tartsuk.

Ezt a célt első sorban a magyar tudományosság fejlesztése és a tudományos munkásság gócpontjainak, a magyar tudományegyetemeknek fentartása szolgálja. Mert tudományos és tanintézetek között nincsen egy sem, melynek szellemi kihatása az elszakított országrészek lakosaira nézve mélyrehatóbb és kiterjedtebb volna, mint egyetemeinké.

Nemcsak hazafias kötelességünk tehát, hogy hontalanná vált egyetemeinket elpusztulni ne engedjük, hanem országunk területi integritásának és a magyar nemzet jövőjének biztosítása is megköveteli, hogy tudományegyetemeinknek, mint a magyar tudományosság és a magyar nemzeti kultura leghatalmasabb oszlopainak, számát ne csökkentsük.

Ezek a szempontok vezérelnek abban a törekvésben, hogy a két hontalanná vált tudományegyetemnek további működését biztosítsam és őket a pusztulástól megóvjam.

Miután azon magyar városok közül, amelyeknek az egyetemek elhelyezésére való alkalmasságát és jogosultságát a kormány és az országgyűlés már a debreczeni és pozsonyi egyetem felállítását elrendelő 1912. évi XXXVI. tc. tárgyalása alkalmából elismerte, t. i. Szeged és Pécs városa a hontalanná vált két egyetemnek befogadását kérelmezik és erre a célra áldozatokat is hozni hajlandók, a magam részéről a kolozsvári egyetemnek Szegeden, a pozsonyinak pedig Pécsre való elhelyezésére nézve az előkészítő tárgyalásokat folyamatba tettem.

Mínthogy ezekből a tárgyalásokból az derült ki, hogy a két egyetemnek az említett városokban való elhelyezése az e célra igénybe vehető városi és állami épületek felhasználásával minden ma óriási költségekbe kerülő és az építési anyagokban való hiány folytán csak hosszú idő alatt foganatosítható újabb építkezés nélkül biztosítható, a minisztertanács hozzájárulását kérem ki, hogy a kolozsvári tudományegyetemnek Szegedre, a pozsonyinak pedig Pécsre való áthelyezésére vonatkozólag törvényjavaslatot készíthessek.

A mai csonka Magyarországon négy tudományegyetemnek fentartása talán sokak előtt, akik tisztán pénzügyi szempontból ítélik meg a kérdést, feleslegesnek látszik. Legyen szabad ezekkel szemben megemlítenem, hogy a szorosán vett Magyarországnak a háború utolsó évéig 18 millió lakos mellett két működő teljes egyeteme volt, ugyanakkor Romániának kb. 6 millió lakos mellett ugyancsak két teljes egyeteme működött. A népesség számához viszonyítva Romániának háromszor, a nyugati kulturállamok közül pedig Németországnak négyszer, Olaszországnak

ötször, Hollandiának hétszer, Svájcnak tizennégyezer annyi egyeteme volt, mint Magyarországnak, amely e tekintetben csak Oroszországgal állott egy színvonalon.

Ha tehát a négy tudományegyetemnek működési köre egyelőre csak a csonka Magyarországra terjedne is ki - noha minden érőnkéből az ellenkezőre kell törekednünk - az egyetemek számának aránya a lakosság számához viszonyítva kifogásolhatónak egyáltalában nem mondható.

De feltétlenül szükségessé teszi a négy egyetem fentartását és teljes egyetemekké kifejlesztését - a debreczeni és pozsonyi egyetemek ugyanis még ma is csak csonka egyetemek - a budapesti tudományegyetem túlsúfoltsága.

Nem javult meg gyökeresen az a helyzet a numerus clausus behozatalával sem, mert a felvehető hallgatók számát oly magas számban kellett megállapítani, amely mellett a sikeres gyakorlati oktatás kellő eredményt nem érhet el. Hogy tehát egyrészt az ország igényeit kielégíteni és másrészt a gyakorlati oktatás sikerességét biztosítani lehessen, feltétlenül szükség van a négy tudományegyetemre.

De felette szükséges a négy egyetem fentartása azért is, mert egy vagy két egyetemmel a tudományos életet kifejleszteni és succrescentiát nevelni és biztosítani - mint azt a múltban is sok téren sajnos tapasztalhattuk - nem lehet. Az egyetemek számának csökkentésével az egységes nemes versenyt, mely minden fejlődésnek legerősebb rugója, elejtenénk.

A több és földrajzilag megfelelően elosztott vidéki egyetemektől várhatjuk csak a kultúra terén is helytelen centralizációnak megszűnését és az ifjúság érdekében mind kulturális, mind egészségi szempontból kívánatosabb vidéki kulturcentrumok létesülését. Kulturális jelentőségű városainkból is igen sokat elveszítettünk. Vidéki kulturcentrumok létesítése tehát ma még fontosabb, mint 1912-ben az új egyetemek létesítésekor volt.

Ugy Szeged, mint Pécs nagy anyagi erővel és gazdasági jövővel bíró városok, azoknak erejét azonban a nemzeti ügy javára igazán eredményesen csak akkor tudjuk kihasználni, ha kulturális jelentőségüket emeljük, amire pedig semmi sem olyan alkalmas, mint egy tudományegyetem létesítése.

Nem nélkülözhetjük a négy egyetemet még azért sem, mert az elcsatolt országrészek magyar ifjúsága felsőbb tanulmányai szempontjából a jövőben is a magyar egyetemekre lesz utalva, a magyar államnak tehát kötelessége és érdeke, hogy őket ezen a réven a szellemi közösségben megtartsa és bennük az elveszett területek visszacsatolására irányuló törekvést ébren tartsa.

Nézetem szerint sem az itthoni, még kevésbé az elszakított magyarság hitét és bizodalját nem szabad az ország jövője érdekében olyan megrázkódtatásnak kitenni, amivel a menekült egyetemek beszüntetése vagy ami azzal lényegileg egyenlő - üres névbeli összeolvasztása járna. Jogfeladást és a trianoni béke konzekvenciáinak minden fentartás nélkül való levonását jelentené ez, viszont a menekült egyetemek fentartása jogfentartásnak olyan hatása és olyan méltóságteljes kifejezése, mely előtt még ellenségeinknek is, tisztelettel kell meghajolniok. Távol áll tőlem természetesen, hogy kulturális törekvéseimben, tehát az egyetemek fentartásának kérdésében is, az ország jelenlegi szomorú gazdasági helyzetét figyelmen kívül hagyjam. Elmegyek ebben a kérdés megoldásában is a takarékoság végső határáig, de arra az álláspontra nem helyezkedhetem, hogy döntő fontosságú, az elszakított országrészek magyar lakosságával szemben a nemzeti becsület kérdését is érintő és az ország jövő sorsával szorosan egybekapcsolt kulturális kérdésben, mint amilyen a menekült tudományegyetemek fentartásának kérdése, a rideg finánciális szempontokat tartsam egyedül mérvadóknak.

Menekült egyetemeinknek megtartása és ezekkel kapcsolatban új vidéki életerős kulturális központok megteremtése olyan fontos életbevágó kulturális kérdés, amelynek elbírálása nem történhetik tisztán pénzügyi tekintetektől. Már az a körülmény, amire főntebb rámutatni bátor voltam, hogy t. i. mind a két egyetem elhelyezésénél új építési beruházások, amelyek új egyetemek létesítésénél tudvalevőleg a költségek legnagyobb részét alkotják, egyáltalában mellőzhetnek, eléggé bizonyítják, hogy a szóban forgó kulturális kérdés megoldásánál a takarékosági tekinteteket a legteljesebb mértékben figyelembe venni kívánom.

Hasonlóképpen kívánok eljárni a menekült egyetemek felszerelésénél is, amely téren nagy segítségemre szolgál, hogy Szeged városa e célra hét millió koronával támogat.

A két menekült egyetem kérdésének pénzügyi megítélésénél sem szabad szem elől téveszteni azt a tényt, hogy adott esetben nem két új egyetem létesítéséről, hanem két már létező egyetem megtartásáról van szó.

Éppen erre való tekintetből és a nehéz pénzügyi helyzet nyomása alatt még attól sem kívánok elzárkózni, hogy a fényesen felszerelt budapesti tudomány- és műegyetem nélkülözhető szerelvényeivel és eszközeivel pótoljam átmenetileg a menekült egyetemek hiányait és a budapesti tudományegyetem 183 millió költségvetésénél minden kár nélkül elérhető megtakarításokkal ellensúlyozzam a menekült egyetemek kiadásait.

Alapos reményem van továbbá arra, hogy a munkaügyi és népjóléti miniszter úr, aki a két menekült egyetem orvosi karának sorsa iránt a legmelegebb rokonszenvvel és jóindulattal viseltetik, továbbra is az egyetemi orvosi karok rendelkezésére adja a budapesti Révész-utcai volt hadikórháznak berendezését és eszközeit, amelyeket a két menekült egyetem ezidőszerint is használ. Miáltal az egyetemi klinikák berendezésénél igen nagy megtakarítás lesz elérhető.

1921. évi XXX. törvénycikk indokolása

az iskoláztatási kötelesség teljesítésének biztosításáról

Általános indokolás

Megdönthetetlen axioma, hogy az erkölccsel párosult, tehát erkölcsi alapokon nyugvó általános népműveltség, a nemzet minden rétegét betöltő igazi kultúra a nemzet fennmaradásának, gyarapodásának, gazdagodásának s így boldogulásának mellőzhetetlen előfeltétele. Ma szinte közhely számba megy a megállapítása annak, hogy korábbi hatalmi állását s vele hazánk előbbi határait nemzetünk csak úgy szerezheti vissza, s a művelt népek csak akkor fogják tisztelni és becsülni a magyart, ha kulturális fölénye az őt környező, elnyomására törő népekkel szemben kétségtelen. Csak népkulturájával tarthatja fenn és erősítheti az elszakított testvéreiben a visszavágyódás érzetét s keltheti fel azt ott, ahol talán még nem volna meg. Ezeréves történelmünk a legfényesebb bizonyítéka annak, mily hatalmas és tisztelt volt nemzetünk különösen az Anjouk és Mátyás korában s hogy az azóta lefolyt századokban is nemes erkölcsi tulajdonságaival és magasabb műveltségével fel tudta magához emelni, sőt - minden erőszakos eljárás nélkül - nagyszámban magába is tudta olvasztani a vele együtt lakó s az idők folyamán betelepedett más ajkú népeket.

Pedig az elmúlt viharos századok vajmi csekély mértékben adták meg a lehetőséget a népkultúra terjesztésére és fejlesztésére, úgy hogy az utolsó félszázad alatt százados hiányokat kellett e tekintetben pótolnunk. Nemes igyekezettel mindjobban dolgozott és adózott e nemzet a felismert kulturális szükségletek kielégítése, a hiányok pótlása érdekében és ezen a téren az utóbbi negyedszázadban már állandó volt a törekvés arra is, hogy a törvényeinkben úgynevezett tankötelezettség, helyesebben a törvényben meghatározott korú gyermekek iskolabajáratásának - iskoláztatásának - kötelessége hatékonyabban érvényesíttessék, az e tekintetben tudatosan vagy könnyelműen vétők mulasztása vagy cselekedete szigorúbb megtorlásban részesíttessék, és ennek folyományaként az iskolamulasztások eseteinek száma csökkentessék. (1904-ben a Berzeviczy-féle javaslat, a tankötelesek összeírásáról és ellenőrzéséről szóló rendelkezések, 1912-ben a tanfelügyelői értekezlet megállapodásai, Jankovich Béla minisztersége idején a Klebelsberg-féle tervezet stb.) Sajnos mindezen törekvések meddők maradtak egyéb törvényhozási sürgősebb szükségletek s más közismert viszonyok következtében és azután jött a háború, majd, forradalmak, amelyek a népoktatás ügyének előrevitelét megakadályozták.

E stagnálás, illetőleg visszaesés okainak ismeretében sokszorosan nagyobb a kötelessége és súlyosabb a jövőért való felelőssége ma minden illetékes tényezőnek s köztük elsősorban a kormánynak és a nemzetgyűlésnek. Meg kell adni végre a módot és lehetőséget arra, hogy az általános műveltség elemeit kivétel nélkül mindenki elsajátíthassa, de meg kell lenni az államhatalomban annak az elszánt akaratnak is, hogy ha valaki az elemi műveltség elsajátíthatásának útjába az egyén s az összesség kárára akadályokat gördít, vagy annak ellenszegül, az akadályt gördítőkkel vagy ellenszegülőkkel szemben minden egyéb szempont félretételével teljes szigorúsággal lépjen fel. Minden embernek ismernie kell élete munkájának a célját, körülményeit, eszközeit, a végzendő munka jóságának feltételeit, a siker biztosításának és fokozásának módjait, mert ez az út vezet a többtermelésen keresztül az állami s társadalmi jóléthez. Aki az ehhez szükséges ismeretek elsajátításában bárkit akadályoz, vagy a természet, esetleg a társadalom által gondjaira bízottakat ezek elsajátítására nem szorítja, az nemcsak egyesek, de az egész nemzet ellen is súlyosan vét.

Az élet minden lépésénél szükséges alapvető ismeretek közlésére és terjesztésére a népiskola hivatott. Ha az elemi műveltség általánosítását akarjuk elérni, az iskoláztatási kötelesség érvényre emeléséről s a népoktatási intézmények fejlesztéséről kell gondoskodni. A beavatottak előtt közismert tény, hogy az iskoláztatási kötelességnek a jelenleg fennálló rendelkezések mellett még akkor sem lehetne érvényt szerezni, ha megfelelő számú iskola állana rendelkezésre. Nem lehet egyszerűen azért, mert ezek a rendelkezések csak elméletileg tökéletesek, a gyakorlatban azonban - nem bírván kielégítő szankcióval - elégtelenelemek, sőt gyakran akadályoknak bizonyultak. Így történhetek meg azok a nem is szörványos esetek, hogy olyan helyeken, ahol a meglévő iskoláknak a tanköteles gyermekek nagy száma miatt zsufoltaknak kellett volna lenniök, azok még kellően benépesíthetők sem voltak.

Mindenekelőtt szükséges tehát az iskoláztatási kötelesség félremagyarázhatatlan megállapítása s ezen kötelesség teljesítésének a kellő büntetőszankcióval való ellátása. Ha az összes, iskolaköteles korban levő gyermekek gondviselői kötelességük teljesítésére lesznek szoríthatók, akkor fog csak az iskolaszükséglet valóban jelentkezni, s a

közoktatási kormány az állam pénzügyi helyzetének megszilárdulása után is csak abban az esetben lesz képes a nép legszélesebb rétegeit felölélő iskolai programot megvalósítani.

Tény az, hogy a meglévő iskolák nem elegendők az összes tanköteles korban levő gyermekek befogadására, a szigorú beiskolázás ma még sok helyen részben a tantermek elégtelen száma, részben iskolahiány miatt akadályokba ütközik. A meglévő iskolák, illetőleg tantermek befogadóképességét a közoktatásügyi kormány a szükséghez képest és átmenetileg olyan módon emeli, hogy különösen a menekült tanerők beosztásával délelőtti és délutáni, úgynevezett váltakozó oktatást rendelt el, az iskolahiányon pedig tanyai népiskolák, népinternátusok s új tantermek létesítésével óhajt már a legközelebbi jövőben segíteni. Ennek a szükségletnek a kielégítése nem fog leküzdhetetlen anyagi nehézségekbe sem ütközni, mert az 1921/22. iskolai évvel a háború fájdalmas hatása már a tanköteles gyermekek számának csökkenésében is jelentkezni fog, amely csökkenés a háborús években aránytalanul kisebb számban született gyermekeknek a tanköteles korba való fokozatos belépésével a következő években egyre rohamosabb lesz, úgy, hogy a normális születések mellett túlszűfolt iskolák még osztályonkénti minimális létszámmal is alig-alig lesznek benépesíthetők. Így tehát az általános beiskolázás legszigorúbb végrehajtása esetén is csak a tankötelessék számának említett átmeneti csökkenésének megszűnte után fokozatosan fog az új iskolák nagyobb számban való állítása szükségessé válni.

Hogy az 1868:XXXVIII. törvénycikknek az iskolázatási kötelesség érvényre emelését célzó, különösen az említett tc. 4. §-ában a büntetések tekintetében megállapított rendelkezései a gyakorlatban mennyire nem vezettek az óhajtott eredményhez, annak illusztrálásául szolgáljon az itt felsorolt egy-két adat.

1912-ben Magyarországon az elemi népiskola mindennapi tanfolyamára járó kereken 1.9 millió 6-11 éves tanulóval szemben az összeírt és hasonló korú, iskolába egyáltalán be nem iratkozott gyermekek száma - Budapest kivételével, ahol a be nem iratkozottak összeírása elmaradt - kereken negyedmillió. Ha figyelembe vesszük, hogy a be nem iratkozott gyermekek adatai, az összeírás nehézsége és komplikált volta miatt, az iskolabajárók adataival szembeállítva ezeknél kevésbé pontosak, a be nem iratkozottak számát az említettnél jóval magasabbra tehetjük. Kétségtelen ugyan, hogy ezek egyrésze iskola hiányában nem tudott beiratkozni, de még így is óriási azok száma, akik számára erre a lehetőség meg volt, akiknek gondviselői azonban kielégítő törvényes szankció hiányában a gyermek beiratására kényszeríthetők nem voltak. Az iskolába be nem iratkozott 12-14 éves gyermekek száma aránylag még a 6-11 éveseknél is magasabb.

A helyzet az iskolába beiratkozott tanulók igazolatlan mulasztása tekintetében sem volt jobb. Ugyancsak 1912-ben az elemi iskola mindennapi tanfolyamára járó tanulók által összesen mulasztott, kerekében 44 millió félnapból 15 millió félnap, tehát az összes mulasztásoknak 34%-a volt igazolatlan. Az igazolatlan mulasztásokért az 1868:XXXVIII. tc. 4. §-a alapján összesen 11 millió korona pénzbírság szabott ki, amely összegből 200.000 korona hajtattott be. Ez pedig azt jelenti, hogy minden igazolatlanul mulasztott 75 félnapra esik átlag 1 korona behajtott bírság, tehát minden félnapra 1.3 fillér.

Ebből az egypár adatból is megítélhető, hogy 1868:XXXVIII. tc. idevonatkozó rendelkezéseinek módosítása s a módosított rendelkezésnek hatóságos büntetőszankcióval való felruházása nélkül ezen a téren javulást egyáltalában nem remélhetünk. Természetes viszont, hogy a büntetések tekintetében mértéket kell tartani, mert a tanügyi igazgatás szigora nem mehet addig, ahol az már a család létfenntartását lényegesen megnehezítené. Ezért a közoktatásügyi kormány nemcsak arra hatalmazandó fel, hogy különös méltánylást érdemlő esetekben az általában tíz hónapban megállapított szorgalmi idő csekélyebb mértékű leszállítását megengedhesse, hanem arra is, hogy a törvény végrehajtása kapcsán a mulasztások elbírálása körül egyes vidékek, esetleg egyes családok speciális gazdasági viszonyainak figyelembevételét is elrendelhesse. Az ilyen engedmények kilátásba helyezése, valamint az a körülmény, hogy a népiskola továbbképző tanfolyamára utalt nagyobb 12-14 éves gyermekek - akiknek munkaereje már nagyobb gazdasági értékkel bír - iskolai lekötöttsége a szorgalmi idő tartama alatt, a vasárnapot nem számítva tényleg amúgy is legfeljebb a hét két félnapjára terjed, azokat is megnyugtathatja, akik az iskolázatási kötelesség szigorú végrehajtásában gazdasági érdekeket látnak veszélyeztetve.

Az iskolázatási kötelesség megszegésének büntetésénél azonban a gazdasági szempontok sem vehetők oly mértékben figyelembe, hogy azzal az egész oktatás eredménye veszélyeztessék. A gazdasági érdekeknek, mint az iskolázatás legfőbb akadályának hangoztatói egyébként sem disztinkválának a tényleges és vélt érdek között. Nem is annyira a jogos gazdasági érdek, mint inkább egyrészt az alacsony kulturájú s csekély intelligenciával bíró rétegek nemtörődömsége, az iskolával szemben való közömbössége, másrészt egyesek nagymértékű kapzsisága az iskolázatás legfőbb akadályai. Az előbb említetteknel nagyon gyenge az emelkedésre való törekvés, az ilyen emberek nincsenek, de nem is lehetnek áthatva az iskolázatásnak, mint az alapvető ismeretek megszerzési lehetőségének fontosságától, az ilyen emberek tényleg keresve-keresik a legkisebb jogcímet is arra, hogy kötelességük teljesítése alól gazdasági érdekekre hivatkozással valami úton-módon kibujjanak. Természetesen halvány sejtelmük sincs arról a soha jóvá nem tehető bűnről, amelyet gyermekeikkel vagy hozzátartozóikkal szemben elkövettek akkor, amidőn azokat az elemi műveltség megszerzésében akadályozták vagy arra nem

szorították. De mint az iskoláztatást gátló körülmény nem csekély szerepet játszik egyesek kapzsisága sem. Sokan vannak, akik tudatosan félretolva minden magasabb szempontot, csak pillanatnyi előnyeiket nézik, a gyenge, teljesen fejletlen gyermek csekély munkaerőjét meg nem engedett módon kizsákmányolják és felhasználják s hogy azt megtehessek, az iskoláztatásról még csak hallani sem akarnak.

Az iskolával szemben a kevésbé művelt rétegeknél általában tapasztalható indolentiát elsősorban felvilágosítás eszközeivel kell leküzdeni, figyelmeztetni őket az iskola kulturhivatására és az iskolakerülésből az egyesre s a közre származó hátrányokra, de ott, ahol a felvilágosítás és a figyelmeztetés eredménytelen marad, az erősebb eszközök alkalmazásától sem szabad visszariadni. Kétségtelen, hogy az iskoláztatási kötelesség ellen vétők büntetésével elsősorban a legkisebb kulturával bíró legszegényebb rétegek sujtatnak, mert a műveltebb elemek kötelességüknek egyes, az előbb említett kivételes esetektől eltekintve kényszerítés nélkül is eleget fognak tenni, de éppen ezért kell gondoskodni arról, hogy a tőlük büntetés címen behajtott összegek gyermekeik segélyezése révén ugyancsak hozzájuk kerüljenek vissza. A behajtott büntetéspénzeknek ilyen irányú felhasználása nemcsak szociális, de nagy kulturális jelentőséggel is bír, mert enyhítvén, esetleg megszüntetvén a szegény gyermekek cipő- és ruhahiányát, ezáltal a kényszerű, különösen téli mulasztások egy jó része magától meg fog szünni.

A törvény méltányos, de a kellő szigorúságot sem nélkülöző végrehajtásának biztosítéka az is, hogy az itt megállapított kihágások elkövetése esetén a bíraskodás a fiatalkorúak bíróságának, tehát a független bíróság hatáskörébe utaltatik. A szakképzett és független bírónak módjában lesz a gyermek, vagy annak iskoláztatásáért felelős egyén életviszonyait, körülményeit a leggondosabb vizsgálat tárgyává tenni s ezek alapján, nem pedig csupán a törvény betűi értelmében, ítéletet meghozni. Szeretettel, megértéssel fogja a gyermeket s gondviselőjét felvilágosítani azokról a helyrehozhatatlan károkról és veszedelmekről, amelyek az iskolakerülés következményeként előbb-utóbb jelentkeznek, inteni fogja őket kötelességük teljesítésére. Ha azonban intelmei süket fülekre találnának, nem fogja elmulasztani a kényszerítő rendszabályok alkalmazását sem, mert tisztában van azzal, hogy a társadalom rendjét és az egyének jogilag védett érdekeit a legnagyobb veszedelem azok részéről fenyegeti, akiknek testi, értelmi és erkölcsi fejlesztését gyermekkorukban elhanyagolták, vagy éppen károsan befolyásolták és hátráltatták. De szükség esetén nemcsak érzékeny büntetéssel sujthatja a gondviselőt, hanem, hathatós eszközök állanak abban a tekintetben rendelkezésére, hogy a gyermeket gondviselője visszaéléseivel szemben is megoltalmazza.

Az iskoláztatási kötelesség ellen vétőket a nyugati államok már évtizedek óta súlyosan büntetik s valószínűleg nem csekély, része van ennek is abban, hogy az elemi műveltség ott az állampolgárok közkincsévé válhatott s ma már az iskolába be nem iratkozott vagy igazolatlanul mulasztó gyermek, az ezért büntetett gondviselő a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Nem érdektelen ehelyütt megemlíteni, hogy az iskoláztatási kötelesség ellen vétőkkel szemben a kommunista korszak egyik kormányzótanácsi rendelettervezete drákói rendszabályokat helyezett kilátásba. A tervezet nem elégedett meg az igen érzékeny pénzbüntetéssel, az összes tisztségek és kinevezések megvonásával, hanem azt is ki akarta mondani, hogy ha a szülő vagy gyám a gondozása alatt levő gyermeket üzemeiben foglalkoztatván, ezért nem járhatja azt rendszeren iskolába, az üzem, legyen az ipari vagy östermelői, minden térítés nélkül köztulajdonba vehető. Bár ez a tervezet sem ment a kommunista rendszert annyira jellemző erőszaktól és túlzásoktól s aligha tekinthető követésre alkalmas példának, mindamelllett nem vetne kedvező fényt reánk, ha intencióinkban kevesebb határozottságot tanúsítanánk.

De nemcsak az iskoláztatási kötelesség ellen vétők büntetéséről kell gondoskodni, hanem biztosítékot kell szerezni arra vonatkozólag is, hogy az iskoláztatás ellenőrzésével megbízott közegek feladataiknak meg is feleljenek. Kétségtelen, hogy úgy alanyi, mint különösen az általános igazgatás nemtörődése és lassúsága nem utolsó helyet foglalja el azon okok között, melyek a múltban az iskoláztatási kötelesség végrehajtását lehetetlenné tették. A vármegye, illetőleg a tankerület iskolaiügyeit vezető tanfelügyelő teljesen tehetetlen volt különösen az eljárásban tanúsított kisebb mulasztásokkal szemben, pedig a kisebb de tömeges mulasztások azok, amelyeken az elsőrendű állami érdek érvényesülése is hajótörést szenved. Ezért van szükség arra, hogy a tanfelügyelő az iskoláztatási kötelesség ellenőrzésével és végrehajtásával megbízott szervekkel szemben rendbírságoló joggal ruháztassék fel, fentartván természetesen a súlyosabb mulasztások esetén az illetők feyelmi felelősségre vonását is.

A javaslatban kontempált s fentebb általánosságban indokolt rendelkezések törvényerőre emelkedése esetén megkapjuk azt a törvényes alapot, amely a magyar népkultura felépítéséhez elengedhetetlenül szükséges. A törvényes rendelkezéseknek a lehetőségekhez s a mindennapi élet viszonyaihoz alkalmazkodó lelkiismeretes végrehajtásával, valamint a népiskolák okszerű fejlesztésével módunkban lesz az említett cél elérését belátható időn belül biztosítani.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

Ezen törvényjavaslatnak is, ép úgy mint az 1868:XXXVIII. törvénycikknek e sarkalatos rendelkezése az általános iskoláztatási kötelesség, helytelenül tankötelesség, kimondása. Minthogy pedig a népoktatás sikere elsősorban az említett kötelesség minél teljesebb érvényesítésétől függ, szükséges népoktatási törvényünknek az iskoláztatás kötelességére vonatkozó egész első fejezetét részben módosítani, részben a törvényjavaslatba átvenni, főleg abból a célból, hogy a javaslatban megjelölt kötelesség megszegőit hatásosan lehessen büntetni.

A javaslat 1. §-a leginkább abban tér el a népoktatási törvény 1. §-ától, hogy a javaslat értelmében a gyermeket gondviselője a gyermek hatodik életévének betöltését követő kilenc tanéven át, még pedig hat éven át elemi népiskolai, három tanéven át továbbképző (ismétlő) népiskolai nyilvános oktatásban köteles részesíttetni. Ez nem jelenti az iskoláztatási kötelességnek kiterjesztését, hanem annak az eddiginél csupán szabatosabb megjelölése és kizár minden téves magyarázatot. Különösen kizárja azt a visszaélésszerű gyakorlatot, hogy a gyermeket gondviselője azon a napon, amelyen a gyermek 12-ik, illetőleg 15-ik évét betölti, a törvény betűjére hivatkozással a tanév közepén is kivehesse az iskolából.

A testileg és szellemileg fejlett gyermek gondviselőjének meg kell adni azt a kedvezményt, hogy a gyermeket hatodik életévének betöltése előtt legfeljebb négy hónappal már beirathassa az iskolába, mert így lehetővé válik, hogy az egyébként fejlett gyermek tanulmányait az átlagos életkornál pár hónappal előbb befejezze és a család létfenntartására irányuló munkában előbb vegyen produktív részt.

A 2. §-hoz

Az első §-ban kimondott iskoláztatási kötelességnek az a célja, hogy az elemi népiskola mindennapi tanfolyamában hat év alatt minden tanköteles elsajátítsa az elemi népoktatás feladatául kitűzött ismereteket. Mivel tapasztalat szerint az eredménytelenségnek túlnyomó esetben a rendetlen iskolabajlás és a sok indokolatlan mulasztás az okozója, amely körülmény nemcsak a gyakori mulasztó részére teszi lehetetlenné a kellő ismeretek elsajátítását, de rendkívül károsan befolyásolja a többi szorgalmas iskolalátogató gyermek tanulmányi eredményét is, elsőrendű tanügyi érdek, hogy az eredményt felmutatni nem tudó gyermek hat évi elemi népiskolai tanulmányi ideje egy, esetleg két évvel meghosszabbíttassék. Ezen intézkedés büntetés jellegével is bír a alkalmas arra, hogy az iskoláztatási kötelesség idejének meghosszabbításától féltő szülő vagy gondozó az oktatás komolyságának felismerésére kényszeríttessék.

A 3 §-hoz

Az iskolai év tartamának egyöntetű megállapítása elkerülhetetlen szükségesség. Közismert tény, hogy az 1868:XXXVIII. tc. 53. §-ban biztosított kedvezmény, valamint a szorgalmi időnek ugyanezen tc. 54. §-ában a falusi és városi iskolákra történt eltérő megállapítása súlyos visszaélésekre adott módot és alkalmat. Ha az 54. § alapján adott sokféle szünetei és a különböző ünnepi szüneti napokat összeszámítjuk, kitűnik, hogy a 8, illetőleg 9 hónapi szorgalmi időn belül több a szünet, mint a tanítási nap. Ezen rendszer fentartása mellett az iskoláztatási kötelesség legszigorúbb érvényre emelése esetén sem volna a tanítási eredmény számbavehető javulása remélhető. A javaslat azonban figyelembe veszi itt is a jogos gazdasági érdekeket amidőn lehetővé teszi, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a helyi viszonyok mérlegelésével a szorgalmi időt legfeljebb egy hónappal megrövidíthesse.

A 4. §-hoz

Ez a § a nyilvános iskolába való beiratás kötelességét állapítja meg, fenntartja azonban a gyermek iskoláztatásáért felelős egyénnek azt a jogát, hogy a gyermeket akár lakóhelyén, akár másutt bármilyen jellegű nyilvános iskolában neveltethesse.

A 5. §-hoz

Az előző §-ban megállapított nyilvános iskoláztatás kötelessége alól a kivételeket állapítja meg.

A 6. §-hoz

A nyilvános iskolába járás alól való felmentés eseteit állapítja meg. A javaslat álláspontja az, hogy tanköteles gyermek, még ha az iskolabajlás alól felmentetett is, tanítás nélkül egyáltalában nem maradhat.

Meghagyja ugyan a gyermek gondviselőjének az 1868:XXXVIII. tc. 6. §-ában biztosított azt a jogát, hogy a gyermeket esetleg háznál vagy magántanítványban taníttassa, de az ilyen módon tanított gyermek részére minden iskolai év végén nyilvános vizsgát ír elő. Természetes, hogy amennyiben ezen a vizsgán az tűnnek ki, hogy a nyilvános iskolán kívül történt oktatás eredménytelen volt, a felmentés kedvezményes visszavonandó.

A 2-ik és 3-ik pontban említett gyermekek oktatásáról való gondoskodás a vallás- és közoktatásügyi miniszter feladata. A törvényes felhatalmazás alapján módjában lesz ezek oktatását megfelelő intézetek állításával, az egymástól nagy távolságra levő tanyákon tanyai népiskolák szervezésével, speciális feladattal megbízott tanítók alkalmazásával biztosítani. Gondoskodhatik annak az eddig csak szorványos gyakorlatnak általánossá tételétől is, hogy a nagyobb uradalmak szétszórta tanyáin alkalmazott gazdasági cselédek gyermekeit az uradalom a legközelebbi iskolába s onnan visszazárlítsa.

A felmentések megadásának a kir. tanfelügyelő hatáskörébe, való utalása kétségtelenül súlyos megterhelést jelent a tanfelügyelőkre, erre azonban mégis szükség van, mert csakis így biztosítható a felmentésre vonatkozó kérelmek pártatlan elbírálása.

A 7. §-hoz

A rendes nyilvános iskolából való kizárás eseteit állapítja meg anélkül, hogy az iskolából kizártak gondviselőinek iskoláztatási köteleességét megszüntetné. Ennek a köteleességnek megszűnte legfeljebb a gyógyíthatatlan elmebetegség esetében ismerhető el. A kizárás eseteiben is szükséges az iskoláztatás köteleességének fenntartása, mert ellenkezőleg az esetleg különleges iskolában vagy intézetben elhelyezhető gyermek gondozója megtagadhatná a gyermek megfelelő oktatásban való részesítéséhez hozzájárulását.

A kizárás felett való döntés, hasonlóan az előző § rendelkezéséhez, szintén a kir. tanfelügyelő hatáskörébe utaltatik.

A 8. §-hoz

Az iskolába be nem iratás tényét, amennyiben az egyszeri figyelmeztetés hatástalan maradna, kihágásnak minősíti a elzárásra is átváltoztatható pénzbüntetéssel sújtja. Nehogy azonban a beiratás elmulasztásáért megbüntetett gondviselő a büntetés elszívásával mintegy az egész tanévre mentességet nyerjen a gyermek iskoláztatásának kötelessége alól, biztosítani kell az elsőfokú iskolai hatóság részére azt a jogot, hogy a gondviselője által be nem írt gyermeket az iskolába hivatalból beírassa. Ha az így hivatalból beírt gyermek igazolatlanul mulaszt, gondviselőjével szemben természetesen az igazolatlan mulasztások esetére megállapított rendszabályok alkalmazandók.

A pénzbüntetésnek elzárásra való változtathatása első pillanatban erős eszköznek látszik, ámde ilyen irányú felhatalmazás nélkül a törvény nélkülözné a szankciót s annak épen azokban a néprétegekben nem lehetne érvényt szerezni, amely rétegek a multban a legkevésbé élvezték az iskola áldásait. Az élet ebből úgy sem fog állandó gyakorlatot teremteni, mert népünk a büntetésektől tart s ha azt látja, hogy az iskoláztatási köteleességnek ilyen módon is lehet érvényt szerezni önként fogja gyermekét az iskolába küldeni.

A 9. §-hoz

Az igazolatlan mulasztások megállapítása körül a kevésbé súlyos mulasztás esetében követendő eljárást szabályozza. Mivel különösen a falusi lakosság körében az iskolával szemben megnyilvánuló ellenszenv sok esetben a tudatlanság következménye, amely tudatlanság felvilágosítással, figyelmeztetéssel is elosztható, a javaslat, mielőtt a gyermek mulasztásáért felelős egyént büntetné, az írásbeli figyelmeztetést írja elő s ebben a tekintetben némi módosítással fenntartja az 1868:XXXVIII. tc. 4. §-ának rendelkezését. Csak a figyelmeztetés hatástalansága esetén fordul a fokozatos bírsághoz, amelynek kiírását az említett tc. rendelkezéséhez hasonlóan a községi előjáróság kötelességévé és feladatává teszi.

A bírságolás rendszerében a javaslat az életnek megfelelően lényeges újítást teremt. A bírságolás egységül az igazolatlanul mulasztott félnapot fogadja el s ezzel kiküszöböli azt a tarthatatlan anomáliát, hogy egyforma büntetést alkalmazzon azzal szemben, akinek gondozása alatt álló gyermek a mulasztási kimutatás betérjesztésére megszabott határidőn belül egy vagy esetleg tíz félnapot mulaszt igazolatlanul. A bírság-összeg megállapításánál a javaslat mint általában, úgy itt is figyelembe veszi a gazdasági élet értékelődésait, gondosan ügyel azonban arra, hogy a bírságok még a legszegényebb kereső osztályra (napszámosok, időszi munkások) sem jelentsenek elviselhetetlen - hanem csupán érzékeny - terheket. A gazdasági és társadalmi viszonyok teljes stabilizálódása, az értékelések

állandósulása után a közoktatásügy szerves reformjával kapcsolatban ezek a büntetési tételek az akkori életviszonyokkal ismét összhangzásba lesznek hozhatók.

A 10. §-hoz

A súlyosabb beszámítás alá eső mulasztásokat kihágásnak nyilvánítja s mint ilyent bünteti. Nehogy a bíróságok behajtása körül tapasztalható hosszadalmasság a cél elérését hátráltassa, kimondja, hogy a kihágási eljárás megindítandó tekintet nélkül arra, vajjon a 9. §-ban említett bírságolási eljárás befejezést nyert-e vagy sem.

A 11. §-hoz

A javaslatban megállapított kihágások miatt az eljárást a fiataikorúak bíróságának (1913:VII. tc.) hatáskörébe utalja.

A hatáskörnek ilyen értelmű megállapítása érett megfontolás eredménye. El kellett ejteni az eredeti tervezetnek azt a rendelkezését, amely az eljárást a közigazgatási hatóságoknak, mint rendőri büntető bíróságoknak hatáskörébe utalta. A tárgyalások folyamán ugyanis kitént, hogy ezen kihágások tárgyában a megfelelő eljárásra a rendőri büntető bíróságok formalisztikus eljárása nem alkalmas. A rendőri büntető bíróság nem is rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyek szükségesek lehetnek ahhoz, hogy a gyermek és a közérdekével makacsul ellentétbe helyezkedő gondviselővel szemben a törvény akaratának érvényt szerezzen, vagy, hogy olyan esetben, mikor a gyermek iskolakerülése már megszűnt csupán iskolai kihágás lenni és az iskolakerülés a gyermek erkölcsi züllés útjára tévedésének első szimptomájaként jelentkezik, megmentése érdekében a szükséges intézkedéseket idejekorán megejtse.

Bár a fiataikorúak bíróságai működésének súlypontja főleg a megelőző gyermekvédelmi intézkedéseken nyugszik, a bíróság már az 1913:VII. tc. alapján olyan hatáskörrel is rendelkezik, amellyel a gyermek szellemi és erkölcsi fejlődését veszélyeztető akadályokat elháríthatja és többek között a gyermek gondviselőjét az iskoláztatási kötelesség pontos teljesítésére kényszerítheti. Ez utóbbi tekintetben a javaslat olyan hatáskörrel kívánja az említett bíróságot felruházni, amelynek birtokában módja lesz a törvény akaratának a konok ellenszegülőkkel szemben is feltétlenül érvényt szerezni.

Az eljárásnak a fiataikorúak bírósága hatáskörébe való utalása egyúttal hatalmas lépést jelent a gyermekvédelem rendszerének kiépítésében és a fiataikorúak bírósága intézményének teljes kifejlesztésére vezet. Hamarosan elérhető, hogy a fiataikorúak bírója a helyszínen tegye az egyes eseteket vizsgálat tárgyává, ott hozza meg ítéletét s így már a néppel való gyakori érintkezése által is elősegítheti egy szellemileg és erkölcsileg egészségesebb generáció kifejlődését.

Itt felmerülhet az az aggodalom, hogy a javaslat törvényerőre emelkedése esetén a kihágások olyan tömege fog jelentkezni, amellyel a fiataikorúak bíróságai nem lesznek képesek megbirkózni. Megnyugtatóan szolgáljon azonban, hogy bár ezek a kihágások átmenetileg tényleg nagy terhet fognak az illetékes bíróságokra róni, ez az állapot a legelővidebb idő alatt meg is fog szűnni. A rendelkezéseknek az összes hatóságok részéről való szigorú, gyors és lelkiismeretes végrehajtása hamarosan meg fogja győzni a renitenskedőket, hogy itt komoly dologról van szó, a törvény rendelkezésének áthágása érzékeny büntetést von maga után s ennek következtében belátható időn belül új, egészséges közszellem fog kialakulni, amely - hasonlóan a nyugati államokban már évtizedek óta uralkodó közfelfogáshoz a legtermészetesebb és önként értendő dolognak tartja az iskola rendes látogatását. Pedig a nagy művelt államok sem népük műveltsége, hanem éppen ezáltal teremtették meg az egészséges közfelfogást, hogy idejében felismervén az analfabétizmus s a széles néprétegek műveletlenségének óriási veszedelmeit, a törvények teljes szigorúságával szorították polgáraikat gyermekeik pontos iskoláztatására.

A 12. §-hoz

Az iskoláztatási kötelesség ellenőrzésével megbízottakkal szemben a vármegye (tankerület) tanfelügyelőjének rendbírságoló jogot kell biztosítani. Az élet azt bizonyítja, hogy különösen a helyi hatóságoknak, de sok esetben tanítóinknak is kevés érzékük van a pontos beiskolázáshoz fűződő kulturális s gazdasági érdekek iránt és ha a tanfelügyelő bizonyos mulasztások eseteiben csak a pusztá figyelmeztetés mellett marad, figyelmeztetésének csekély hatása van. A tanfelügyelői karnak régi és jogos követélése a rendbírságolási joggal való felruházás, anélkül rendet teremteni s az eljárásban eddig tapasztalt kisebb, de tömeges mulasztásokat megszüntetni sohasem leszünk képesek. Az iskolaszékekkel szemben való rendbírságolási jog ezenkívül nem is novum, mert ezt a jogot az iskolafenntartókkal, illetőleg iskolaszékek elnökökkel szemben bizonyos esetekben az 1907:XXVII. tc. 30. §-a biztosítja a tanfelügyelőknek.

A kir. tanfelügyelőknek a községi előljárással szemben való rendbírságoló jogát általános közigazgatási szempontokból el kellett ejteni, mindamelllett törvényes biztosítékra van szükség, hogy az előljárásságok hasonló természetű mulasztása sem marad megtorlás nélkül.

A 13. §-hoz

A büntetéspénzek hovatordításáról és felhasználásáról rendelkezik. A büntetéspénzek javasolt felhasználásának nagy szociális és kulturális fontosságára az indokolás általános részében már utalás történt.

A 14. §-hoz

A törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi minisztert a belügyi és igazságügyi miniszterekkel együtt bízza meg. Szükséges azonban egy általánosabb felhatalmazás biztosítása is, mert a törvény végrehajtásával egyidejűleg különböző s az iskoláztatás kötelességével szorosan összefüggő kérdések nagy tömege vár rendezésre.

1921. évi LIII. törvénycikk indokolása

a testnevelésről

Általános indokolás

Hazánk súlyos állapotában, megcsontított területén a megfogyatkozott, testben-léleken meggyengült népességnek szüksége van mindazokra az eszközökre, melyek a nemzetet újra megerősítheti e Magyarország megújulására reményt nyújtanak.

Mindenekfelett, az új nemzedéket kell szem előtt tartanunk, ennek kell az új feladatokra elkészülnie. Csak az ifjúságtól remélhetjük a nemzeti erények feléledését, az ország sorsának jobbrafordulását. Az államnak a nemzet sorsát az ifjúság nevelésével kell irányítani s ebben a munkában az eddiginél sokkal nagyobb teret kell biztosítania testnevelésnek. Ettől nemcsak a test erejének fokozását, hanem az egész nemzet egészségének a gyarapodását, munkaerejének megsokszorozódását várjuk, mert a testnevelés a lelki erők kifejlesztésének is hathatós eszköze.

Ezért addig is, míg a tervezett egyetemes köznevelési törvény magába foglalná mindazokat az intézkedéseket, amelyek az ifjúság nevelésére vonatkozóan szükségesek, halaszthatatlannak látszik külön törvényben való kimondása a testnevelés jelentőségének s így törvényes alap teremtése arra, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a testnevelés érdekében szükséges szervező munkát megkezdhesse.

E munkának 3 része van. Egyik: az iskolai testnevelés átalakítása oly módon, hogy az eddiginél nagyobb térhez juttassa az egészségre való nevelés gondolatát, második: az iskolát már elhagyó és eddig minden tekintetben jórészt teljesen gondozatlanul maradt ifjúság gondozása egészségügyi intézmények és testnevelési szervezetek létesítésével, hogy így bennök mindazokat a lelki tulajdonságokat is nevelni lehessen, amelyek nélkül a nemzet sem érületében egységes, sem céljaiban tudatos, sem cselekvésében határozott nem lehet; harmadik része a feladatnak: a szabadon alakult társadalmi szervezetek (sportegyesületek, sportszövetségek) támogatása és állami szempontból való legfőbb felügyelete.

Ez a törvényjavaslat részletekbe menô szabályozás nélkül azt a kötelességet fejezi ki, hogy mindhárom területen tegye meg a nevelés ügyének legfőbb gondozója, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, azokat az intézkedéseket, amelyek az itt jelzett célokat segítik elô. Magában foglalja ez a javaslat a testnevelés anyagi szükségleteinek azt a biztosítását, melyrôl elôbb az 1918. évi XIII. tc. 2. §-a c) pontja, legutóbb pedig az 1921. évi II. tc. 7. §-a gondoskodott. Az egyes pontokban csupán a legfontosabb elvi jelentőségû megállapítások foglaltatnak.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

A testnevelés feladatának ez a meghatározása arra kíván szolgálni, hogy mindazok, akik a testnevelést legfelsőbb fokon intézik, e mindazok, akik ebből mint hatóságok a maguk munkakörében valamit végrehajtanak, vagy pedig mint testnevelők magát a testnevelés munkáját végzik, az eddig sokszor egyoldalúan felfogott cél helyett az egyetemes nemzeti célt lássák magok előtt és így munkájukat a nemzet sorsáért való felelősségérzéssel végezzék.

A 2. §-hoz

Ez a pont megállapítja a testnevelés rendeltetéséből következő három területet, amelyen az államnak feladatai vannak. Szükséges hangsúlyozni, hogy a testnevelés mindennemű iskolában rendszeres legyen, mert eddig csak a legszűkebb értelemben vett közoktatási intézményekben foglalt helyet, a szakszerű oktatásban csak elvétve. Szükséges kimondani, hogy a főiskolák körében a testnevelést lehetővé kell tenni mindenki számára, mert ha eddig egyes intézményekben volt is erre mód, ez nem volt olyan terjedelmű, amilyen szükség van rá. Természetes, hogy e lehetőségnek a megteremtésére is adandó alkalmak felhasználására vonatkozóan a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a főiskolák vezetőségével kell az egyes főiskolák szervezetének megfelelő szabályzatokat készíttetnie.

Hasonlóképpen külön kell szabályozni a 2. § másik pontja alapján az iskolát elhagyó ifjúság testi nevelésének a szervezését. A 21. évnél testnevelés felső korhatárához való kitűzését az indokolja, hogy ebben az időben jutnak a férfiak a katonai szolgálatba. Az iskolákba nem járó serdülő és felnőtt ifjúság itt jelzett szervezésében a már működő szervezeteket (ifjúsági egyesületek, túzóltó egyesületek, cserkészek stb.) fogom elsősorban felhasználni. A testnevelést szolgáló társadalmi szervezetek (egyesületek, szövetségek) támogatását az indokolja, hogy ezek nagy mértékben hozzájárultak a testnevelés terén eddig elért eredményhez. Erre a lelkes munkára a nemzetnek a jövőben is szüksége van, sőt ennek fokozására számítok. Minél többet ölelnek fel ezek a szükséges teendőkből, annál kevesebbet kell az államnak magának tennie. Nem kétséges tehát, hogy különösen a mai súlyos időkből kötelességünk ezeket a szervezeteket védelemben, hathatós erkölcsi s az egyes szervezetek rendeltetéséhez és az államnak erejéhez mért támogatásban részesíteni, ha a törvényszabta követelményeknek megfelelnek.

A 3. §-hoz

Rendelkezés teljesítése céljából a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ember testi és lelki fejlődését ismerő orvosok és pedagógusok segítségével az egész tanulmányi rendszert át kell vizsgálnia és újra megállapítani, hogy a szükséges idő biztosítható-e. E követelményt indokolja egyrészt az, hogy másutt (Svédország, Dánia, Norvégia, Németország, Anglia, Franciaország, Egyesült-Államok, Japán.) ennek már régen eleget tettek, másrészt az, hogy az értelmi nevelés egyre fokozódó követelményeit csak erős szervezet teljesítheti s enélkül az erkölcsi nevelés sem érheti el a célját; s ezért az értelmi és testi nevelés között egyensúlyt kell teremteni. E tekinteten különösen az eddigi középosztály ifjú tagjai szorulnak gondozásra.

A legjobb tanterv is eredménytelen marad, ha pontos végrehajtásáról gondoskodás nem történik. A tapasztalat szerint az iskolák még a régi tantervek követelményeinek sem tudtak eleget tenni megfelelő eszközök hiányában, nem voltak játszótérek, tornatermek és a testgyakorláshoz szükséges tornaszerek. Az iskolafentartó köteles ezekről a tárgyi feltételekről gondoskodni. A kormányzat szervei viszont kötelesek ennek megtörténtét szigorúan ellenőrizni. E rendelkezés a tornatanárképzést is érinti. A tapasztalat azt igazolja, hogy a Nemzeti Torna Egyesület 10 hónapos tornatanító-tanfolyamai nem nyújtják még a legszükségesebb ismereteket sem. Az államnak e kérdést a mai viszonyok között is erélyesen rendeznie kell.

Ez a rendelkezés elsősorban az iskolán kívül folyó testnevelés érdekében szükséges, hasznos lesz azonban oly esetekben is, amikor az iskolafentartó maga semmiképpen sem tudhat eleget tenni. A nyilvános játszótérek, fürdők stb. létesítéséhez nagy érdekek fűződnek. Más országokban nemcsak nagy városokban, hanem mint pl. Hollandiában apró falvakban is találunk apró gyermekek, serdülő tanulók és sportegyesületek részére kijelölt és kellően rendezett kisebb-nagyobb területeket az illető község szükségletei szerint. Hazánkban ilyen szándékok többnyire csak ott tudtak kellően érvényesülni, ahol egy-egy sportegyesület azt kívívta magának. Ez pedig korántsem elég, mert az e törvényjavaslatban szükségesnek kimondott, rendszeres és országos testnevelésnek elengedhetetlen tárgyi feltétele a megfelelő játszótér, a szegények által is használható fürdő stb. Minden olyan hely, ahol az ifjúság nemesítő szórakozást és testi üdülést talál, egy-egy bástyája lesz a nemzet védelmi várának. Itt a nemzet életének egyik biztosítékáról van szó, ezért indokolt, hogy a törvényhozás ily intézmények létesítését, fentartását vagy támogatását a hatóságok kötelességévé tegye. A városokra különösen nagy kötelesség hárul, mert itt az ifjúság a zsúfolt lakásokban és egészségtelen levegőjű bérkaszányákban él és még nagyobb mértékben rá szorul egészségének különös gondozására.

Az 5. §-hoz

Miután nem minden község és város rendelkezik a testnevelés céljaira alkalmas területekkel, törvénnyel kell kiterjeszteni a községeknek és városoknak 1881. évi XLI. tc. 1., 2., 3., 4. §-ában biztosított kisajátítási jogát ezekre a területekre is.

A 6. §-hoz

A műhelyekben, gyárakban, bányákban és más legtöbbször egészségtelen légköri viszonyok között is, gyakran gépiesen dolgozó munkás tömegek testi felüdítése fontos népegészségügyi és nemzetgazdasági érdek; ezért a törvényhozásnak kell köteleznie a nagy üzemek tulajdonosait, hogy munkásaik egészségügyi szükségleteiről, főképpen sporttelepekről, gyakorlótermekről, uszodákról gondoskodjanak. Ily intézmények létesítése a tulajdonosok jól felfogott magánérdekeit is hatásosan szolgálja.

A 7. §-hoz

E törvényjavaslat rendelkezéseinek végrehajtása kétségtelenül nagy megterhelést jelent az államra nézve. Az 1913. évi XIII. tc. 2. §-ának *c)* pontja, legutóbbi időben pedig az 1921. évi II. törvénycikknek amazt hatályon kívül helyezô 7. §-a megjelöli a terhek fedezetét. Az onnan várható bevétel azonban aligha lesz elég, tehát rendes költségvetési úton is pótolni kell. Ki kell mondani, hogy a rendelkezésre álló összeget az évről-évre megállapított szükségletek szerint kell felhasználni, mert biztosítani kell, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter határozott terv alapján járhatson el a testnevelés bármelyik ágában jelentkező és országos szempontból sürgős szükségleteket kielégíthesse.

A 8. §-hoz

A különböző minisztériumoknak e téren való együttműködése feltétlenül szükséges. E § biztosítja, hogy ebben az együttműködésben a vallás- és közoktatásügyi miniszter által képviselt művelődéspolitikai szempont legyen a vezető.

1921. évi LIV. törvénycikk indokolása

a szerzői jogról

Általános indokolás

Szerzői jogunk, amelyet az 1884:XVI. törvénycikk kodifikált, régóta reformra szorul. A most említett törvény megalkotása óta lefolyt három évtized alatt a szerzői jog alapelvei és különös szabályai világszerte nagyarányú fejlődésen mentek keresztül. Időközben a hazai irodalmi és művészeti viszonyok is sok tekintetben megváltoztak. Ennek tulajdonítható, hogy a szerzői jognak az 1884:XVI. törvénycikk rendelkezéseiben biztosított védelme, amely legnagyobb részét az 1870. évi, régen hatályon kívül helyezett német szerzői jogi törvény szabályaival volt egyenlő, ma már sem a szerzői jog nemzetközi fejlődésének, sem a hazai különös viszonyoknak követelményeit nem elégíti ki.

Az irodalmi és a művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba való belépésünk is szükségessé teszi szerzői jogunk újabb szabályozását.

Ha ugyanis Magyarországnak a berni nemzetközi szerzői jogi Unióba belépésével kapcsolatban az 1884:XVI. törvénycikk egyes rendelkezései változatlanul maradnának, az a helyzet állana elő, hogy az Unió hatálya alá eső külföldi művek a magyar állam területén az Unió szabályai értelmében szélesebb körű jogokat élveznének, mint a hazai művek, amelyekre azontúl is az 1884:XVI. törvénycikknek a szerzőkre hátrányosabb rendelkezései maradnának hatályban.

Míndezezből az okokból készült a jelen törvényjavaslat, amely a szerzői jogról szóló 1884:XVI. törvénycikk rendelkezéseit a szerzői jog újabb fejlődésének és a hazai viszonyoknak figyelembe vételével módosítja és kiegészíti,

és pedig oly irányban is, hogy minazokat az előnyöket, amelyek a berni nemzetközi Unióhoz csatlakozásunk folytán az Unió alá eső nemzetközi forgalomban a szerzők javára érvényesülni fognak, teljes egészükben kiterjeszti a belföldi forgalomra is. A törvényjavaslat az Unió szabályait - lehetőleg eredeti szövegükben - az 1884:XVI. törvénycikk rendszerébe illeszti bele s a modern jogfejlődés egyéb eredményeit is figyelembe veszi, amennyire ez a régi törvény rendszerének felforgatása nélkül lehetségesnek mutatkozik.

A törvényjavaslat szövege célszerűségi okokból nem csupán azokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek az 1884:XVI. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosítását vagy kiegészítését foglalják magukban, hanem megismétli az 1884:XVI. törvénycikk változatlanul megmaradó részeit is. Ezen azzal az előnnyel jár, hogy a szerzői jog szabályai ezentúl is egységes szövegben maradnak egybefoglalva. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ha a törvényjavaslat pusztán a módosítások és kiegészítések szövegét tartalmazná, a törvényjavaslat szerkezete a módosítások és kiegészítések nagyobb számánál és gyakran aprólékos jellegénél fogva szerfelett bonyolulttá válnék. Azonfelül az új rendelkezéseknek és a régi törvény meghagyott rendelkezéseinek egybeszerkesztését e nehéz joganyagban a törvény alkalmazóira bízni a jogegység szempontjából sem volna ajánlatos.

Megkülönböztetésül a törvényjavaslatnak azok a részei, amelyek az 1884:XVI. törvénycikkben nem fordulnak elő vagy annak szövegétől eltérnek, dűlt betűvel vannak szedve. Ez a szedési mód, amely pusztán a törvényjavaslat tanulmányozásának megkönnyítését célozza, természetesen a törvényjavaslat alapján alkotandó törvény szövegének nyomtatásánál már nem érvényesülne.

Ezek után áttérek a törvényjavaslat ama rendelkezéseinek ismertetésére, amelyek az alapul vett 1884:XVI. törvénycikk idevágó rendelkezéseivel szemben nem csupán stiláris eltérést mutatnak.

Részletes indokolás

ELSŐ FEJEZET

Írói művek

Fontosabb újítások: A szerző fokozottabb védelemben részesül (3. § 2. és 3. bek.). A többszörösítés fogalma módosul (5. § 2. bek.). A mű címe is védelemben részesül (6. § 8. p.). A fordítási jog fenntartása nem szükséges (7. §). A fordítási jog addig tart, míg általában a szerzői jog (11-17. §-ok). A szerző a bitorlótól nem vagyoni kárának megtérítését is követelheti (18. §).

1. A szerzői jog tartalma

Az 1. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 1. §-ának első bekezdésében használt "gépi többszörözés" kifejezés helyett, amely a technika mai fejlődésének többé meg nem felel, a törvényjavaslat a sajtóról szóló 1914:XIV. törvénycikk terminológiáját is figyelembe véve "többszörösítés"-t említ. Hogy mit kell többszörösítés alatt érteni, azt az 5. § 2. bekezdése határozza meg.

"Közzététel" alatt a mű nyilvánosságra hozásának bárminő módját kell érteni, pl. a mű nyilvános előadását vagy közszemléretételét. Különbözik a közzétételtől a megjelenés, amely közzétételen kívül forgalombahelyezési céltatot is foglal magában (77. §).

Az 1884:XVI. tc. 1. §-ának második bekezdése szerint: ha a műnek több szerzője van és az egyes szerzők részére el nem különíthetők, ellenkező megállapodás hiányában a mű többszörösítésére, közzétételére és forgalombahelyezésére a többieknek előzetesen adandó kárpótlás mellett a szerzők mindegyike feljogosítottnak tekintendő. E méltánytalan megoldás helyett, amely több szerzőtárs egyidejű, de egymástól eltérő intézkedésének esetében fölösleges bonyodalmakat idézhetett elő, a törvényjavaslat összhangban az 1884:XVI. tc. alapjául szolgált törvényjavaslat első szövegével és az újabb szerzői jogi törvényalkotásokkal, valamennyi szerzőtárs közös elhatározásához köti a szerzői jog gyakorlását.

A 2. §-hoz

E § gyűjteményes műveknél a szerkesztői tevékenységet a módosított berni egyezmény 2. Cikke 2. bekezdésének szellemében részesíti védelemben. Az, hogy a gyűjteményes mű egy vagy több szerzőnek adalékaiból áll-e, a szerkesztő szerzői jogánál különbséget nem tehet. Ugyancsak közömbös a szerkesztőt megillető szerzői jog szempontjából, hogy a gyűjtemény alkotó részei még meg nem jelent, de nem védett régi művek (u. n. inediták) voltak-e vagy nem.

A 3. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 3. §-ától csak szabatosabb szövegezésével tér el, de érdemben azzal megegyezik. Abban, hogy a mű szerzői joga korlátozva is átruházható, a tartalmi és időbeli korlátozáson felül a területi korlátozásnak (pl. csupán a Spanyolország területén gyakorolható jogok átruházásának) lehetősége is bennfoglaltatik. A szerző megalkotandó művének (1875:XXXVII. tc. 515. §-a) jövőbeli szerzői jogáról az általános magánjog szabta kereteken belül szintén érvényesen rendelkezhetik.

A szerzői jog átruházása annyiban mindig korlátozottnak tekinthető, hogy a szerző személyiségétől elválaszthatatlan jogok alanya továbbra is a szerző marad.

A 3. § 2. és 3. bekezdése a szerzőnek fokozottabb védelmét kívánja biztosítani.

A 4. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 4. §-ának rendelkezéseit szabatosabb alakban ismétli meg. A szerző vagy örököse vagy hagyományosa a műből nem csupán a forgalombahelyezés és a nyilvános előadás következtében szerezhet - esetleg bírói úton - vagyoni előnyt, hanem pl. a mű fordításának (7. §) vagy a mű különféle felhasználásainak (6. § 9-10. p.) megengedéséből is. Az 1884:XVI. tc. 4. §-ának második bekezdése tehát helyreigazításra szorul.

A 5. §-hoz

Az első bekezdésben a "vagy" szóinak használata arra utal, hogy akár a többszörösítés, akár a közzététel, akár a forgalombahelyezés egymagában is elégséges a szerzői jog bitorlásához.

Az 1884:XVI. tc. 5. §-ának első bekezdésével szemben, amely ehelyütt a "jogosult" beleegyezését említette, a törvényjavaslat a módosított berni egyezmény terminológiáját követve a "szerző" szót következetesen a szerzői jog alanyának, tehát átruházás esetében a szerző jogutódának megjelölésére használja (így pl. a "szerző beleegyezése nélkül", a "szerző beleegyezésével", "az eredeti mű *szerzőjét* megillető jogok sérelme nélkül" stb.), mert a jogutódok külön megemlítése fölösleges és stílárius szempontból nehézkes lett volna.

A második bekezdés a "gépi" többszörösítés elavult fogalmát elejti és a modern jogfejlődéshez alkalmazkodva határozza meg a szerző beleegyezésétől függő többszörösítést. A szerző beleegyezése nélkül létrejött többszörösítésnél nem tesz különbséget a használt eljárás (nyomtatás, könyomás, fényképezés, grammofonfelvétel, gépirás, kézi másolás stb.). A példányok számának is csak annyiban van jelentősége, hogy oly egyes példány ingyenes előállítás, amely nem üzletszerű használatra van szánva, nincs a szerző beleegyezéséhez kötve. Több példánynak előállítása, úgyszintén egyes példánynak díjazás fejében végzett előállítása, továbbá egyes példánynak ingyenesen, de üzletszerű használatra szánt előállítása, ha a szerző beleegyezése hiányzik, egyenkint is megállapítja a szerzői jog bitorlását. Üzletszerű használat alatt a magánélet körét túlhaladó és jövedelmező vagy üzleti célra szolgáló használatot kell érteni, aminő pl. valamely színházi vállalat előadásához szükséges használat vagy a használat valamely üzlet kirakatában.

A szerző beleegyezésével többszörösített és forgalombahelyezett példányoknak bérbeadását (kölcsonkönyvtár) a szerzői jog természetesen nem gátolja.

A 6. §-hoz

E § tartalma az 1884:XVI. tc. 6. §-ával szemben lényegesen megbővült.

1. pont. "Még meg nem jelent kézirat" helyett, "még meg nem jelent mű", mert a "kézirat" szó használata már csak a gépirás mai elterjedtsége miatt is félreértésekre adhatna okot. A még meg nem jelent mű mellett ez a pont általában a közzé nem tett művet is védi az itt meghatározott bitorlás ellen. Az újabb jogfejlődés nyomán a szerző védelmet nyer továbbá műve lényeges tartalmának nyilvános közlése ellen is mindaddig, míg a lényeges tartalom az ő beleegyezésével közzétéve nincsen.

2. pont. "Multság" helyett szabadotsabban "szórakozás".

3. pont. "Jelentet meg" tekintettel a 77. §-ra.

4. pont. "Előállítás" a helytelen "kiállítás" helyett.

6. pont. "Összejöveleteken" a teljesség kedvéért, mert pl. a temetéseknel elmondott gyászbeszédnek vagy az egyházi szónoklatok is idetartoznak. Az 1884:XVI. tc. megfelelő rendelkezése csak a különböző alkalommal különböző tárgyak felett tartott beszédeknek gyűjteményes kiadását tekintette a szerzői jog bitorlásának. A javaslat a védelmet oly beszédek gyűjteményes kiadására is kiterjeszti, amelyeket a szónok, bár ugyanarról a tárgyról, de különböző alkalmakkor tartott. A szerzői jog elveivel nem egyeztethető össze, hogy bárki is a szónok beleegyezése és anyagi részvételével annak, bár ugyanarról a tárgyról, de különböző alkalmakkor tartott beszédeiről gyűjteményes kiadást rendezzen.

7. pont. A nyomtatott napisajtó termékeinek mennél hathatósabb megvédése végett mellőzi a javaslat az 1884:XVI. tc. ugyane pontjában foglalt azt a korlátozást, hogy a kérdéses táviratoknak és tudósításoknak pusztán "valamely hirlapba történt" jogosulatlan átvétele szerzői jogi bitorlás.

8. pont. A mű közzétett eredeti címét védi a közönség megtévesztésére irányuló elsajátítások ellen. Ezt a rendelkezést, amely az 1884:XVI. törvénycikknek sokszor érzett hiányát pótolja, lényegében magában foglalta már az 1844. évi Szemere Bertalan-féle magyar szerzői jogi törvényjavaslat ily szövegezésben: "sőt álkialdásnéként büntetettik az is, ha a közönség megtévesztése végett egy már más munkát jelölő oly cím vétetik föl, mely az újabb munkának megjelölésére nem elkerülhetetlen" (8(13. § l) pontja). Ez a rendelkezés a hirlapok egyes rovatainak címére is alkalmazást nyer.

9. pont. A módosított berni egyezmény 13. Cikke 1. bekezdésének 1. pontjában foglalt rendelkezést veszi át.

10. pont. A mozgófényképeszeti mű céljára szolgáló felhasználásról szóló rendelkezés a módosított berni egyezmény 14. Cikke 1. bekezdésével áll összhangban. Felhasználás alatt itt is oly felhasználást kell érteni, amely alapján a kérdéses művet reprodukálja csak lényegtelen módosításokkal és anélkül, hogy új eredeti művet alkotna. A felhasználás mozgófényképeszeti mű céljára lehet közvetett, amikor a felhasznált mű tartalmából még csak filmszövegkönyv készül, vagy közvetlen, amikor a felhasznált mű tartalma már mozgófényképeszeti műbe van foglalva. A mozgófényképeszeti műveket rendszeresen a törvényjavaslat hetedik fejezete (73-76. §-ok) tárgyalja.

A 10. pontnak többi rendelkezése a módosított berni egyezmény 12. Cikkének szabályát ülteti át - lehetőleg kimerítő szövegezésben - hazai jogunkban.

A 10. pontban említett felhasználások természetesen csak akkor állapíthatják meg a szerzői jogi bitorlást, ha a szerző beleegyezése nélkül a többszörösítés, a közzététel, vagy a forgalombahelyezés stádiumába jutottak.

Valamely mű egyes elemeinek oly felhasználása, amely a felhasznált műtől lényegében különböző, tehát új eredeti mű alkotásával kapcsolatos, nem tekinthető a szerzői jog bitorlásának.

A 7. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 7. §-a a szerzőnek kizárólagos fordítási jogát föltételekhez és alakszerűségekhez kötötte, amelyeket a módosított berni egyezmény 4. Cikkében foglalt rendelkezésekhez képest el kellett ejteni.

Az új szöveg világosan kifejezésre juttatja azt is, hogy nem a fordításnak készítése (a lefordítás), hanem a fordításnak többszörösítése, közzététele vagy forgalombahelyezése az, ami a szerző beleegyezésétől van függővé téve. A törvényjavaslat 82. §-ának 1. pontja idevágó átmeneti rendelkezést tartalmaz.

A 8. §-hoz

A módosított berni egyezmény 2. Cikkének 2. bekezdésében foglalt rendelkezéshez képest a fordítások részére eddig is nyújtott védelmet kiterjeszti a javaslat a mű egyéb alkalmazásaira, átalakításaira és felhasználásaira, továbbá a gyűjteményes művekre is, amelyeknek szerkesztőiről már a 2. §-ban volt szó. A módosított berni egyezmény 2. Cikke 2. bekezdésének felsorolásában csupán "zenei átdolgozások (arrangement)" említettek, valószínűleg azért, mert éppen a zenei összeállítások voltak régebben kétség tárgyai; a jelen törvényjavaslat általánosságban egyéb átdolgozásokra is kifejezetten kiterjeszti a védelmet, ami nyilván összhangban van az uniós szabályok szellemével.

Az, hogy a fordítás, alkalmazás, átalakítás stb. jogosult-e vagy nem, a védelem tekintetében különbséget nem tesz. A felhasznált egy vagy több mű szerzőjének jogai természetesen érintetlenül maradnak, de harmadik személyekkel szemben a jogosulatlan fordító, alkalmazó, átalakító stb. a saját műve tekintetében éppen úgy részesül védelemben, mint valamely eredeti mű szerzője.

Mechanikai előadás céljaira szolgáló alkalmazások csak akkor fognak e § alá eső védelmet élvezni, ha az alkalmazás művészi tevékenység eredménye. Művészi tevékenységről írói művek alkalmazásánál akkor lehet szó, ha az alkalmazás a felhasznált művet valamely előadónak - mint az alkalmazás szerzőjének - személyes művészi előadásában tükrözteti vissza gramofon vagy hasonló készülék útján.

A 9. §-hoz

1. pont. A "szószerint" idézés helyett "hű" idézést kíván, ami jobban megfelel a szerző személyisége védelmének, mert, míg a "szószerint" semmi újat nem csatolt az idézés fogalmához, addig a "hű" jelző használata a szerző személyiségi jogát sértő, pl. elferdített, célzatosan kiragadott vagy mesterkélt összeállított idézések kizárását célozza. A 9. § 1. pontjának új szövege megfelel annak az értelmezésnek, amelyet az élet és a bírói gyakorlat az 1884:XVI. tc. vonatkozó rendelkezésének szóhangzata ellenére adott. Az 1884:XVI. tc. csak "kisebb dolgozatokat" említ. Dolgozatok alatt verses műveket nem szoktunk érteni, holott különösen irodalomtörténeti műveknél éppen ezeknek átvétele indokolt. Az 1884:XVI. tc. 9. §-ában foglalt ez a kitétel: "korlátolt terjedelemben" az új szövegbe nem lett átvéve, mert félreértésre adhat okot, és nem azt akarja mondani és nem is magyarázható olyképp, mintha kisebb műveket is csak csonkán lehetne átvenni; ez a gyakorlati szükségleteknek nem felel meg. Kisebb versek és dolgozatok, ha az átvétel indokolt, egész terjedelmükben közölhetők. Meg kellett azonban engedni nagyobb művek kisebb részeinek indokolást átvételét is, amit az eddigi törvényszöveg szóhangzata kizárt.

Az 1884:XVI. törvénycikk 9. §-ában foglalt az a rendelkezés, hogy egyházi, iskolai és oktatási használatra készült gyűjteményes munkák részére az átvétel meg van engedve, a gyakorlatban félremagyarázásra és visszaélésekre is szolgáltatott alkalmat. Nyilvánvalóan a nagyközönség részére olvasmányul készült anthológiák a szövegbe iktatott néhány magyarázó jegyzettel próbálták elérni azt, hogy a műnek oktató színt adjanak és a szerzők hozzájárulása nélkül átvették azok költeményeit vagy elbeszéléseit. E visszaéléseknek elejét kívánja venni a "kizárólag egyházi vagy iskolai használatra" szavak használatával.

2. pont. Átveszi a módosított berni egyezmény 9. Cikkének 2. bekezdéséből mindazt, ami a szerző részére kedvező (pusztán hírlapi cikkek átvételének megengedése csakis más hírlapba, forrás és szerző megnevezése), de megtartja az 1884:XVI. tc. 9. §-ának 2. pontjából azt, ami túlmegy az uniósabály minimumán (nem csupán a tárcaregényeknek és elbeszéléseknek, hanem általában a szépirodalmi dolgozatoknak és azonfelül a tudományos dolgozatoknak feltétlen védelme).

3. pont. A módosított berni egyezmény 9. Cikkének 3. bekezdésével egyezik meg.

4. pont. Megfelel az 1884:XVI. tc. 9. §-a 3. pontjának.

5. pont. Megfelel az 1884:XVI. tc. 9. §-a 4. pontjának, de figyelembe veszi a javaslat 6. §-a 6. pontjának új szövegezését.

Az 1884:XVI. tc. 9. §-ának 5. pontja a 2. § új szövegéhez képest tárgyatlanná vált.

A 10. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 10. §-a szerint: "A törvények és rendeletek kiadása tekintetében az 1880:LIII. törvénycikk intézkedik." Sem a "kiadás" kifejezés használata, sem az 1880:LIII. törvénycikk idézése sem volt megfelelő. Az új szöveg ugyanazt a gondolatot szabatosan fejezi ki.

2. A védelem időtartama*A 11. §-hoz*

Lényegében az 1884:XVI. tc. 11. §-a a módosított berni egyezmény 7. Cikke 1. bekezdéséhez simuló szövegezésben.

A 12. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 12. §-ának harmadik bekezdésében ez a kifejezés "a 6-ik § 6. pontjában említett gyűjteményes művek nem volt szabatos, mert a 6. § 6. pontjában csak "az illető szónok beleegyezése nélkül történt gyűjteményes kiadás"-ról mint meg nem engedett dologról volt szó, holott a 12. § harmadik bekezdésének elején természetesen a szónok megbízásából vagy az ő beleegyezésével megjelent gyűjtemény védelmét is kellett érteni. Az új szöveg szabatosan rendelkezik.

Az az eddigi rendelkezés, hogy ily beszédek gyűjteményének kiadásához a szónok halálától számított rövid öt év eltelté után, ha addig a gyűjtemény meg nem jelent, a jogutódok beleegyezése nem szükséges, méltánytalanul mutatkozott, mert termékeny szónokok (pl. egy Kossuth, egy Eötvös) beszédeinek gyűjteményes kiadása oly feladat,

amelynek alapos teljesítésére öt évi idő sok esetben nem lesz elégséges. Ezért a törvényjavaslat az öt évi különleges védelmi időt tíz évre emeli fel.

A 13. §-hoz

Az 1884:XVI. törvénycikk 13. §-ának első és második bekezdése elmaradt, mert e rendelkezések, minthogy a védelmet alakszerűséghez kötötték, a módosított berni egyezmény 4. Cikkének 2. bekezdésével ellentétben állottak.

Az új szövegből világosan kitűnik, hogy a törvényjavaslat értelmében a szerző "neve" alatt nemcsak szorosan vett családi nevét, hanem közismert írói (művészi) nevét is kell érteni s hogy ennél fogva a szerző közismert írói (művészi) neve (Vas Gereben, Sipulusz stb.) alatt megjelent vagy szerzett művek nem tartozhatnak az álnév alatt megjelent vagy szerzett művek (28., 55., 75. §-ok) közé.

A törvényjavaslat a névtelen vagy álnevű művek részére továbbra is lehetővé teszi a szerző nevének beiktatását avégből, hogy a védelem a szerző életére és a szerző halála után ötven évre biztosíttassék, de e beiktatással egyenlő hatályúvá teszi újabb törvények példájára és az 1884:XVI. tc. 55. §-a harmadik bekezdésének hasonszerűségére azt is, ha a mű első megjelenésétől számított ötven év alatt a szerző neve alatt jelent meg.

A 14. §-hoz

Érdemben változatlan; "kiadott" helyett "megjelent" a 77. § tartalmára való tekintettel.

A 15. §-hoz

Nem változtat az 1884:XVI. tc. 15. §-ának lényegén, de szabatosabban fejezi ki ugyanazt a gondolatot s útmutatást tartalmaz arra, hogy minő esetekben kell a megjelölt jogi személyeket és intézeteket valamely mű szerzőjének tekinteni.

A 16. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 16. §-ában olyképp rendelkezik, hogy abban az esetben, ha az egyes részek megjelenése között 3 évnél hosszabb idő telt el, az előbb megjelent részek önálló műnek tekintendők. A 3 évi idő azonban nagyobb tudományos munkáknál rövidnek mutatkozik, mert gyakran jóval hosszabb idő telik el az egyes kötetek megjelenése közt. A javaslat ezért ezt az időtartamot tíz évre emeli fel.

Régi 17. § Az 1884:XVI. tc. 17. §-a, amely a fordítás tilalmát öt évi időtartamra szorította, elmaradt, mert a módosított berni egyezmény 8. Cikkéhez képest a szerző kizárólagos fordítási joga az eredeti műre fennálló szerzői jog egész tartama alatt biztosítandó. Abból, hogy a törvényjavaslat a fordítási jog tekintetében külön védelmi időtartamot nem tartalmaz, az következik, hogy a fordítási jog védelmi időtartamára is - a 82. § 1. pontjában foglalt átmeneti rendelkezésektől eltekintve - a 11-17. §-ok rendelkezései irányadók.

A 17. §-hoz

(Régi 18. §) Az 1884:XVI. tc. 18. §-ának rendelkezését tartja fenn szabatosabb alakban.

3. A bitorlás jogkövetkezményei

Ez az alfejezet az 1884:XVI. tc. I. fejezetének "3. Büntetések" feliratú alfejezetével szemben lényeges eltéréseket tüntet fel, úgymint:

1. A pénzbüntetési tételeket a javaslat a szerzői jog hathatósabb védelme végett jelentékenyen felemeli.
2. A szerző védelme azzal is fokozódik, hogy - a sajtóról szóló 1914. XIV. tc. 39. §-ának és a becsület védelméről szóló 1914:XLI. tc. 28. §-ának nyomán - a bitorló a bitorlással okozott vagyoni kár megtérítésén felül a nem vagyoni (eszmei) kárért is megfelelő pénzbeli elégtételt köteles adni.

A bitorlásokra nézve a törvényjavaslat 87. §-a átmeneti rendelkezést foglal magában.

A 18. §-hoz

(Régi 19. §) Az első bekezdés világos kijelentéssel helyettesíti az 1884:XVI. tc. 19. §-a első bekezdésének ugyane 19. § harmadik bekezdéséből következtethető ama rejtett gondolatát, hogy a bitorló szándékosság vagy gondatlanság esetében saját jogtalan gazdagodásának pénzbeli értékét a szerző részére feltétlenül kiszolgáltatni köteles.

A kártérítési kötelezettségből származó követelés a magánjog szabályainak megfelelően az örökösöket is terheli. Ugyancsak a magánjog szabályai irányadók abban a tekintetben is, hogy a gazdagodás erejéig való felelősség fennáll-e akkor, ha a bitorló a gazdagodás értékén időközben túladott.

A 19. §-hoz

(Régi 20. §) Szabatosabban ismétli meg az 1884:XVI. tc. 20. §-ának rendelkezéseit.

A 20. §-hoz

(Régi 21. §) Az 1884:XVI. tc. 21. §-ának anyagát gondosabb szövegben és gyakorlati szükségből fakadt kiegészítésekkel tükrözhetik vissza.

A 21. §-hoz

(Régi 22. §) Az 1884:XVI. tc. 22. §-ának második bekezdésével szemben, amely szerint "a többszörözés pusztá megkísérlése sem büntetést, sem kártérítést nem von maga után", a törvényjavaslat azt a méltányos megoldást tartalmazza, hogy kísérlet esetében büntetésnek ugyan nincs, de kártérítésnek - ideértve mindíg a nem vagyoni kárért járó pénzbeli elégtételt is - van helye.

Helyes óhajt elégít ki az a rendelkezés, hogy kísérlet esetében nemcsak az esetleges példánytöredékek, hanem a bitorlás előkészítésére szolgáló eszközök és készülékek is elkoboztatnak.

A 22. §-hoz

(Régi 23. §) Az 1884:XVI. tc. 23. §-ának anyagát szabatosabb szövegezésben tartalmazza. Figyelemben részesültek az 5. § második bekezdésének új szövege és a módosított berni egyezmény 16. Cikkének 2. bekezdésében érintett azok az esetek, amikor külföldről származó oly példányokról van szó, amelyek származási helyükön nem voltak jogosulatlanok; ezekre a külföldi vonatkozású cselekményekre a 79. § kifejezett rendelkezést is tartalmaz.

A 23. §-hoz

(Régi 24. §) Az 1884:XVI. tc. 24. §-ának anyagán kívül szabályozza a javaslat azt az esetet is, amikor a szerző nevének megjelölése az ő akarata ellenére elmaradt.

A kártérítés (elégtétel) és az elkobzás a 23. § esetében is indokolt s arra nincsen elfogadható ok, hogy e bitorlások esetében a pénzbüntetés ne legyen szabadságvesztésbüntetésre átváltoztatható.

A 24. §-hoz

(Régi 19. § 2. bek.) E § az 1884:XVI. tc. 19. §-ának második bekezdésében foglalt hiányos rendelkezések helyett szabatosan rendelkezik a behajthatatlan pénzbüntetéseknek elzárására átváltoztatása tárgyában.

A második bekezdésben foglalt szabály, amely fölöslegessé teszi a pénzbüntetés helyébe lép elzárás meghatározását, a gyakorlatban érzett hiányt szüntet meg.

4. Bírói eljárás

A 25. §-hoz

"Magánjogi igények"-et említ a javaslat a régi törvény "kártérítési" igényei helyett, mert a szorosan vett kártérítési igényeken felül egyéb magánjogi, így pl. a bitorlás abbanhagyására irányuló, igények is idetartoznak.

A 26. §-hoz

Ez a § csak az alapvető illetékességi okokat tartalmazza; további illetékességi okok megállapítása a bírói eljárás részletes szabályairól szóló rendeletekben lesz helyén.

A 27-30. §-okhoz

Szabatosabb alakban tartalmazzák az 1884:XVI. tc. 27-30. §-ának anyagát.

A 27. § utolsó bekezdése lehetővé teszi egyes szakértők szóbeli meghallgatását is, ami egyes esetekben megfelelőbb lehet az állandó szakértő bizottság meghallgatásánál és egyébként is összhangban van a perrendtartás alapelveivel.

A 28. § a biztosításra vonatkozó rendelkezéseket, amelyeket eddig az eljárási rendelet tartalmazott, a törvénybe veszi fel.

Új a 30. §-ban a bírói ítéletnek belföldi időszaki lapban való közzétételére vonatkozó rendelkezés, amely méltányos, akár bitorlás fennforgását, akár bitorlás hiányát állapította meg a bíróság.

5. Szerzői jogi szakértő bizottság

31-35. §-okhoz

A törvényjavaslat fenntartja az állandó szakértő bizottságnak a gyakorlatban bevált intézményét.

A 32. § 1. bekezdése - tekintettel arra, hogy a szerzői jogi szakértő bizottság a bíróságok működését van hivatva támogatni - a szerzői jogi szakértő bizottság elnökének, alelnökének és tagjainak kinevezését az igazságügyminiszter közreműködéséhez köti.

A kártérítés összege szintén szerzői jogi vonatkozású kérdés és így arra nézve is hivatott véleményt adni a bizottság.

6. Elévülés

A 36. §-hoz

A törvényjavaslat 36. §-a az 1884:XVI. tc. 36. §-át szabatosabb és kimerítőbb szövegezésben mutatja s egyuttal a 23. § alá eső cselekmény miatt indítható eljárás elévülési idejét, amely eddig az 1884:XVI. tc. 40. §-ához képest csak három hónap volt, szintén három évre emeli fel.

A harmadik bekezdés a kiszabott büntetés elévülési idejét, amely rendszeren még hosszabb is szokott lenni mint az eljárás megindításának elévülési ideje, kifejezett rendelkezéssel az utóbbi elévülési idővel egyenlő tartamban állapítja meg.

A 37-39. §-okhoz

Lényegesebb eltérést az eddigi rendelkezésektől nem tüntettek föl.

A 40. §-hoz

Ez a § a 23. § szerint büntetendő cselekményre a 36. §-ban foglalt három évi elévülési időn belül szintén három hónapos magánindítványi határidőt állapít meg.

A 41. §-hoz

Átvesszi az 1884:XVI. tc. 41. §-ának szabályát, de összeegyezteti a törvényjavaslat 24. §-ának második bekezdésében foglalt általános utalással.

7. Beiktatás

A 42. §-hoz

A törvényjavaslat a beiktatást a 13., 55., 65. és 75. §-okhoz képest csupán az álnevű és a névtelen műveknél a szerző nevének bejelentésével kapcsolatban tartja fenn s azonkívül átmeneti rendelkezésként a 82. §-ban említett művek tekintetében rendeli el.

Ellenben a fordítás megkezdésének és befejezésének bejelentésével kapcsolatos eddigi beiktatások (1884:XVI. tc. 7. § utolsóelőtti bek.) - amint az a törvényjavaslat 7. §-ának szövegéből és indokolásából is kitűnik - a jövőben elesnek.

A beiktatásokról az iktatókönyvet a m. kir. szabadalmi hivatal fogja vezetni, amelynél más eszmei javak tekintetében is vezetnek nyilvántartást.

43. és 44. § Az eddigi rendelkezéseket tartják fenn.

MÁSODIK FEJEZET

Zeneművek

Fontosabb újítások: A többszörösítés fogalma módosul: (5. § 2. bek., 46. §) A mű címe is védelemben részesül (6. § 8. p., 46. §) A szerző a bitorlótól nem vagyoni kárának megtérítését is követelheti (18. és 48. §)

A 45. §-hoz

Célszerűnek látszott a zeneművek védelmének legalább főszabályát egyszerű utalás helyett (1884:XVI. tc. 45. §-a) kifejezett rendelkezés alakjában szövegezni.

A 46. §-hoz

(Régi 45. §) A 46. § a szerzői jog tartalmára az írói műveknél megállapított szabályokat, amennyiben erre alkalmasak, megfelelően kiterjeszti a zeneművekre is. Az 1. § első bekezdését zeneműveknél a 45. § rendelkezése helyettesíti. A 7. § rendelkezése tartalmánál fogva nem alkalmazható zeneművekre. A 9. § 1. pontját zeneműveknél a 47. § rendelkezései helyettesítik. A 9. § 2-5. pontjai és a 10. § nem alkalmasak arra, hogy zeneművekre is kiterjesztessenek.

Zeneműveknek mechanikai előadás céljára szolgáló alkalmazásainál a 46. §-ban idézett 8. § alá eső védelemhez megkívánt művészi tevékenység nyilvánulhat vagy a 8. § indoklásában említett előadói művészi működésben vagy pedig a hangok átviteléhez használt eljáráshoz (hézagolt tekercsek, fogazott hengerek stb. előállításához) szükség művészi munkában (pianola, fonola stb.); utóbbi esetben az átviteli alappéldányt (matrix stb.) létrehozó művész lesz az alkalmazás szerzője.

Régi 46. § Az 1884:XVI. tc. 46. § rendelkezései helyett ezentúl a törvényjavaslat 5. és 6. §-ainak, különösen a 6. § 9. és 10. pontjának, a zeneművekre is kiterjesztett rendelkezései fogják a zeneművek szerzőit az eddiginél hathatósabb mértékben megvédeni a jogosulatlan feldolgozások, kivonatok, átdolgozások (arrangement), mechanikai előadás céljára szolgáló alkalmazások stb. ellenében.

A 47. §-hoz

A törvényjavaslat 47. §-a az 1884:XVI. tc. 47. §-ának rendelkezéseit veszi át a törvényjavaslat 9. §-ának 1. pontjához alkalmazkodó szövegezésben. A szerző beleegyezése nélkül zeneműveknek egyházi használatra szerkesztett gyűjteményekbe való felvételét a törvényjavaslat az 1884:XVI. tc. 47. §-ában megegyezően ezentúl sem engedi meg.

A 2. bekezdés több külföldi újabb törvényhozással egybehangzóan lehetővé teszi, hogy a hangverseny közönsége az előadott zenedarab szövegét olvasással kísérhesse, ami az előadó megértését elősegíti és élvezetét fokozza. A szöveg szerzője művének így egyes alkalmakra korlátozott kinyomatása által nem szenved kárt, mert az ilyen alkalmiszzerű lenyomatok csakis mint műsorpéldányok kizárólag a hangverseny közönsége részére készülnek és rendes forgalomba nem hozhatók.

A 48. §-hoz

(Régi 45. §) A védelem időtartamára, a bitorlás jogkövetelményeire, a bírói eljárásra, a szerzői jogi szakértő bizottságra, az elévülésre és a beiktatásra az írói műveknél megállapított rendelkezéseket megfelelően kiterjeszti a zeneművekre is.

Régi 48. § Az 1884:XVI. tc. 48. §-a megengedte a nem zeneszerzés céljából készült, már megjelent írói műnek zenemű szövegéül felhasználást az írói mű szerzőjének beleegyezése nélkül. A törvényjavaslat az 1884:XVI. tc. 48. §-ának rendelkezéseit elejtette, mert azokat a módosított berni egyezménynek szellemével összhangban nem állóknak találta. Legnagyobb mértékben méltánytalan azt kívánni, hogy a költő egyrészt tűrje, hogy versét még akarata ellenére is bárki megzenésíthesse, de másrészt a zenemű anyagi eredményéből, amely gyakran a vers kedveltségének köszönhető, ne vegye ki az őt jogosan megillető részt.

Az 1884:XVI. tc. 48. §-ában foglalt rendelkezések elhagyása folytán valamely már megjelent írói műnek zenemű szövegéül az írói mű szerzőjének beleegyezése nélkül való felhasználása is, amennyiben nem esik a 83. §-ban foglalt átmeneti rendelkezés alá, a törvényjavaslat 6. §-a 10. pontjának rendelkezései alá fog esni.

HARMADIK FEJEZET

Szinművek, zenés szinművek és zeneművek nyilvános előadása

Fontosabb újítás: Zeneműveknél az előadási jog fenntartása nem szükséges (49. §) Megjelent zenés szinművekből zenerészek színpadon kívül sem adhatók elő szabadon (5. § 1. bek. és 54. §). A szerző nem vagyoni kárának megtérítését is követelheti (18. és 57. §).

A 49. §-hoz

A szövegezés alkalmazkodik az 1. és a 45. § szövezéséhez. A törvényjavaslat 84. §-a idevágó rendelkezéseket tartalmaz.

A 50. §-hoz

A módosított berni egyezmény 2. Cikkének 1. és 3. bekezdései szerint védelemben kell részesíteni a többi között "azokat a koreográfiai műveket és némajátékokat, amelyek színrehozásának módja írásban vagy másként meg nem örökítve".

Míthogy a törvényjavaslat az 1884:XVI. törvénycikk fentartott rendszeréhez képest nem tartalmazza a védelemben részesülő művek összes fajainak kimerítő felsorolását, ennél fogva a némajátékokról és koreográfiai művekről, amelyek lényegükben szinművek, a törvényjavaslat a módosított berni egyezmény adta védelem kifejezett biztosítása végett közvetlenül a szinművek első megemlítése (48. §) után az 50. §-ban rendelkezik.

E rendelkezés nem újítás, mert kifejezett rendelkezés hiányában sem merült fel nálunk eddig kétség aziránt, hogy a némajátékok és a koreográfiai művek minden vonatkozásban védett művek és hogy nyilvános előadásuk szempontjából a szinművekkel, ha pedig zenéjük is van, a zenés szinművekkel egyenlő védelemben részesülnek. A módosított berni egyezménynek német indítványból eredt az a kikötése, hogy e művek színrehozásának módja írásban vagy másként meg legyen örökítve, hazai szempontból figyelmen kívül hagyható, mert a magyar szerzői jogban a védelemnek általában nem érvényességi kelléke az, hogy az írói mű írásban legyen megörökítve s mert a "másként", tehát valamiféle módon történt megörökítés oly természetes követelmény, amelyet e helyütt külön kiemelni fölösleges volna.

Régi 50. és 51. § Az 1884:XVI. tc. 50. és 51. §-ában foglalt rendelkezéseket a törvényjavaslat egészen mellőzte a következő okokból:

Az 1884:XVI. tc. 50. §-ának első bekezdésében foglalt rendelkezés a törvényjavaslat 49. §-ának általános szabálya mellett teljesen fölösleges. Ezt a rendelkezést már az 1884:XVI. tc. megalkotása idejében is csak annak az ósdi jogállapotnak visszhangja tette indokolttá, amely szerint a "nyomatásban megjelent" és "árúba bocsátott" szinművek és zenés szinművek szabadon előadhatók voltak.

Az 1884:XVI. tc. 50. §-ának második bekezdéséhez képest: színpadon kívül a "nyomatásban megjelent" és "árúba bocsátott" zenés szinművekből nyitányok, felvonásközi és "egyéb zenerészek" a jogosult beleegyezése nélkül is előadhatók voltak akkor is, ha a szerző az előadási jogot az 1884:XVI. tc. 51. §-ának megfelelően fentartotta. Ez a méltánytalan rendelkezés a zenés szinművek zeneszerzőit színpadon kívül kizárólagos előadási joguk javarésztől

fosztotta meg és nem nyújtott nekik módot annak kikényszerítésére, hogy megjelent zenés színműveiket akaratuk ellenére nyilvánosan ne játszassák valamely városban addig, amíg a zenés színmű abban a városban színre nem került. Ez a rendelkezés akkor is rászolgálna a törlésre, ha nem állana ellentétben a módosított berni egyezmény 11. Cikkének rendelkezéseivel.

Az 1884:XVI. tc. 51. §-a megjelent zeneművek nyilvános előadásának kizárólagos jogát csak abban az esetben adta meg a zeneszerzőnek, ha a mű címlapján vagy a mű elején az előadási jog a szerző részére volt fentartva. Ezt a rendelkezést azért kellett mellőzni, mert a módosított berni egyezmény 11. Cikkének 3. bekezdése szerint: a szerzők avégből, hogy az egyezmény 11. Cikkének megfelelő védelmet élvezzék, nem kötelesek műveik megjelenésekor nyilvános előadásukat megtiltani. A törvényjavaslat 85. §-a idevágó átmeneti rendelkezést tartalmaz.

A 51. §-hoz

(Régi 53. és 54. §) A törvényjavaslat 51. §-a az 1884:XVI. tc. 53. és 54. §-ában foglalt rendelkezéseket helyettesíti és a nyilvános előadás kizárólagos jogát az idézett törvény 53. és 54. §-ában említett fordításokon és átdolgozásokon kívül a 8. §-ban felsorolt összes egyéb művek nyilvános előadására is kiterjeszti, amennyiben e műveket színműveknek, zenés színműveknek vagy zeneműveknek lehet tekinteni. Az; hogy a fordítás, átdolgozás, alkalmazás stb. jogosult-e vagy nem, a nyilvános előadás jogánál sem tesz különbséget. Természetesen oly színműveknél vagy zeneműveknél, amelyek nem tekinthetők eredeti műveknek, a nyilvános előadáshoz - éppen úgy mint a többszörösítéshez, közzétételhez stb. - nemcsak az előadandó mű szerzőjének, hanem egyúttal a felhasznált egy vagy több eredeti mű szerzőjének beleegyezése is szükséges és pedig akkor is, ha a felhasznált eredeti mű nem volt színmű, zenés színmű vagy zenemű.

A 52. §-hoz

A nyilvános előadásnál nem tesz különbséget, hogy a színmű, zenés színmű vagy zenemű közvetlenül vagy mechanikai készülékekkel közvetített módon kerül a hallgató vagy néző közönség elé.

Ezért a törvényjavaslat - a zeneműveket illetően tekintettel a módosított berni egyezmény 13. Cikke 1. bekezdésének 2. pontjában foglalt rendelkezésre is - kifejezetten kiterjeszti a nyilvános előadás jogát a 6. § 9. pontjában említett mechanikai előadásra is.

Az 52. §-ban a mozgófényképezési eljárásra (a 6. § 10. pontjára) utalni nem kellett, mert az 51. §-ban, a 8. §-ban és a 6. § 10. pontjában foglalt rendelkezések egybevetéséből kitűnik, hogy a mozgófényképészeti eljárással közvetített nyilvános előadáshoz, mint mozgófényképészeti mű céljára szolgáló felhasználásnak nyilvános eladásához a felhasznált eredeti színmű szerzőjének beleegyezése is szükséges.

A 53. §-hoz

(Régi 52. §) Az 1884:XVI. tc. 52. §-a szerint szöveges zeneművek előadásához, ideértve a zenés színműveket is, elég volt a zeneszerző beleegyezése.

A jelen törvényjavaslat 1. §-ának második bekezdése - az 1884:XVI. tc. 1. §-ának második bekezdésétől eltérően - a szerzői jog gyakorlását általában valamennyi szerzőtárs közös elhatározásához kötötte. A zenés színművek nyilvános előadására vonatkozó jog gyakorlásánál ezt a szabályt a szövegíró rovására megváltoztatni nem látszott indokoltnak, mert zenés színműveknél a szövegíró szerepe rendszeren hasonló súlyú a zeneszerző szerepével.

Ellenben a többi szöveges zeneművek tekintetében, amelyeknél a zeneszerző rendszeren túlsúlyban van, fenntarthatónak mutatkozott az 1884:XVI. tc. 52. §-ának az a szabálya, hogy előadásukhoz a zeneszerző beleegyezése elégséges, feltéve persze, hogy a szöveg szerzője a beleegyezést művének megzenésítéséhez megadta.

Ha a költő átengedte versét nem színpadi zenemű szövegéül, bizonyára a zenemű nyilvános előadása is megfelelt akaratának, mert ily zeneműveknél a nyilvános előadás az érvényesülésnek legfontosabb módja.

Az 1884:XVI. tc. 52. §-ának az a rendelkezése, hogy "az ilyen műveknek zene nélkül előadásához a zeneszerző beleegyezése nem szükséges", a törvényjavaslat 53. §-ából elmaradt, mert az az 53. § mostani szövegével nem állna összhangban annak következtében, hogy megjelent írói művek nyilvános előadása - a színművektől eltekintve - általában nincs az írói mű szerzőjének beleegyezéséhez kötve.

A 54. §-hoz

(Régi 59. §) A szerzői jog tartalmára nézve az írói műveknél megállapított szabályokat, amennyiben erre alkalmasak, megfelelően kiterjeszti a nyilvános eladás jogára is.

A 55. §-hoz

és 56. § Az 1884:XVI. tc. 55. és 56. §-át tartják fenn gondosabb szövegezésben.

A 57. §-hoz

Ez a § az 1884:XVI. tc. 57. §-ának első bekezdésében foglalt rendelkezéseket szabatos szövegben foglalja magában. "A szerző beleegyezése" alatt a törvényjavaslat 8. §-ában felsorolt műveknél mind a felhasznált eredeti mű szerzőjének, mind az előadandó mű szerzőjének és jogutódainak beleegyezését kell érteni.

Az 1884:XVI. tc. 57. §-ának második bekezdése fölöslegessé vált, "mert az előadás eszközlője" a törvényjavaslat 57. §-ának egyetlen bekezdésében már figyelemben részesült ("aki nyilvánosan előadat").

Régi 58. § az 1884:XVI. tc. 58. §-át el kellett ejteni, mert a jogosulatlan előadás eszközlője részéről fizetendő kártérítés összegének megállapításánál a bíró szabad mérlegelését korlátozta célszerűtlennek bizonyult szabályokkal, amelyek gyakorlati okokból különben is csupán hosszabb színpadi művek előadására nyerhettek alkalmazást.

A 58. §-hoz

A törvényjavaslat 58. §-a a bitorlás jogkövetkezményeire vonatkozó rendelkezéseket megfelelően kiterjeszti a nyilvános előadás jogára is. A 22. § rendelkezései ide nem vágnak. A 23. § abban az esetben lesz megfelelően alkalmazható, hogy nyilvános előadással kapcsolatban pl. az előadást hirdető jelentésben (56. §) a szerző nevét akarata ellenére megjelölik vagy mellőzik.

A 59. §-hoz

Ez a § a bíró eljárásra, a szerzői jogi szakértő bizottságra, az elévülésre és a beiktatásra az írói műveknél megállapított szabályokat, amennyiben erre alkalmasak, megfelelően kiterjeszti a nyilvános előadás jogára is.

NEGYEDIK FEJEZET

A képzőművészet és az iparművészet alkotásai

Fontosabb újítások: A szerzői jog tartalmak kibővül a mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatás jogával (60. §). A védelem kiterjed az építészeti alkotásokra (60. §) és az iparművészet alkotásaira is (66. §).

A 60. §-hoz

A módosított berni egyezmény 2. Cikkének 1. és 3. bekezdései értelmében "a művészet minden termékét, tekintet nélkül külső megjelenésének módjára vagy alakjára, úgymint a rajz, festés, építészet, szobrászat, metszés és könyomás alkotásait" védelemben kell részesíteni.

Az 1884:XVI. tc. 60. §-a sem az építészet, sem a könyomás alkotásait nem említette, hanem pusztán a rajz, metszés, festés, szobrászat alkotásairól emlékezett meg; az 1884:XVI. tc. 66. §-a pedig kifejezetten akként rendelkezett, hogy "az építészeti művekre a jelen törvény (1884:XVI. tc.) rendelkezései nem alkalmazhatók."

A törvényjavaslat 60. §-ának első bekezdése a módosított berni egyezmény idézett rendelkezésére való tekintettel kifejezetten felsorolja a képzőművészet alkotásaiként az "építészet" és a "könyomás" alkotásait is, de egyúttal a "könyomás" szó után következő "stb" jelzéssel annak óhajt kifejezést adni, hogy a kérdéses felsorolás nem kimerítő. A 60-66. §-ok rendelkezései ugyanis a képzőművészet minden alkotására kiterjednek, tekintet nélkül külső megjelenésük módjára vagy alakjára, tehát tekintet nélkül a műnemre (rajz, festés, szobrászat, építészet stb.), tekintet nélkül a műfajra (torzrajz, tájképfestés, kispasztika, templomépítészet stb.), tekintet nélkül az alkalmazott technikai eljárásra (szénrajz, tollrajz, tűrajz, pasztel, fametszés, rézmetszés, linoleummetszés, könyomás, színes könyomás, vízfestés, olajfestés, tempera, freskó, mozaik, mintázás, faragás, öntés, kovácsolás, építés stb.) és tekintet nélkül a használt anyagra (papiros, vászon, fa, üveg, kő, csont, viasz, fém, növények stb.).

A 66. § rendelkezéséhez és indokolásához képest az sem tesz különbséget a védelem tekintetében, hogy a mű csupán esztétikai célok szolgálatában áll-e vagy egyúttal iparkészítmény vagy használati tárgy is (iparművészeti alkotás).

Közömbös a védelem szempontjából természetesen az is, hogy a képzőművész egyéni alkotása már a szerző részéről szem előtt tartott végleges alakjában vagy még csak a közbenső alkotási stádiumok valamelyikében (terv, vázlat, agyagminta stb.) van meg.

Az építészeti műveknél az Unióhoz tartozó némely országok szerzői jogi törvényeikben a védelmet ahhoz kötötték, hogy az építészeti művek "művészi célokat szolgáljanak" (1907. évi német művészi szerzői jogi törvény 2. §-a), vagy hogy az építészeti mű "természeténél és elrendezésénél fogva művészi épület vagy építmény legyen" (1911. évi brit szerzői jogi törvény 31. Cikkének 1. p., 6. bek.). Ezeket a példákat követni nem látszott indokoltnak, mert képzőművészeti alkotásokról lévén szó, a hazai jog szempontjából a törvényjavaslat 60. §-ának szövegezése mellett nem lehet kétséges, hogy a nyújtandó szerzői jogi védelemnek csak az *építőművészet* termékei, tehát művészi alkotásoknak művészi elemei (külső és belső kiképzés, alaprajz stb.) részesülnek, de nem terjed ki ez a védelem művészietlen, sablonos építési termékekre. Az építészeti mű (alkotás) fogalma nem szorítkozik pusztán az építményekre, mint ingatlanok alkotórészeire, hanem ide eshetnek a földfelülettel össze nem függő építőművészeti termékek is (pl. vasuti díszkocsi, úszó alkotmány, légi jármű, ünnepi sátor stb.).

A 60. § a többszörösítés mellett, amely a változatlan többszörösítésen kívül az utánképzést és az utánépítést is magában foglalja, továbbá a közzététel és forgalombahelyezés mellett még új jogosítványként a mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatását is a mű szerzőjének kizárólagos jogává teszi.

Ez az új jogosítvány, amely először az 1907. évi német művészi szerzői jogi törvény 15. §-ában nyert törvényes szabályozást, bizonyos analógiát mutat a színművek, zenés színművek és zeneművek nyilvános előadási jogával. Ez az új jog arra szolgál, hogy már közzétett képzőművészeti alkotások - első sorban híresekké vált festmények és szobrok - vetítő- és hasonló készülékek segélyével üzleti célokra szolgáló mutatóanyagok tárgyai a szerző beleegyezése nélkül ne lehessenek. Egyrészt az ilyen mutatóanyagokban rejlő jövedelemforrás joggal illeti meg a szerzőt, másrészt pedig a szerző személyiségi jogából folyó érdekek is megkövetelik, hogy a kérdéses bemutatás a szerző ellenőrzését - ha a szerző ily ellenőrzést gyakorolni kíván - ne nélkülözze. Hogy az üzletszerűen bemutatott példány, többszörösítés, vagy másolat jogosan vagy jogosulatlanul van-e a bemutatónak birtokában, az a szerző kizárólagos bemutatási joga szempontjából teljesen közömbös. A bemutatásra használt készülék lehet csupán optikai készülék (sztereoszkóp, mikroszkóp stb.) vagy egyúttal mechanikai is (szkioptikon stb.) vagy pedig pusztán mechanikai készülék.

A törvényjavaslat a képzőművészetre vonatkoztatva az "alkotás" szót, - éppen úgy, mint az 1884. XVI. törvénycikk - csak a jóhangzás kedvéért használja egyes szövegekben (pl. a képzőművészet alkotása) a vele egyenértékűnek tekintett "mű" szó helyett.

A 61. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 61. §-ának első bekezdését adja a 60. §-ból folyó szövegezésben.

Az 1884:XVI. tc. 61. §-ának második bekezdése (1-5. p.) elmaradt, mert tartalma részben fölöslegessé vált, részben pedig a 65. §-ban foglalt rendelkezéssel nyert elintézését.

A 62. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 62. §-ának rendelkezéseit helyettesíti oly szöveggel, amely a szerzői jogot az eddiginél kisebb mértékben korlátozza.

Az 1884:XVI. tc. 62. §-ának 1. pontja szerint nem tekintendő a szerzői jog bitorlásának az olyan szabad feldolgozás, amely által az eredeti műtől különböző új mű állíttatik elő. E szabály a törvényjavaslat 65. §-ának rendelkezése folytán a képzőművészeti alkotásokra is a 6. § 10. pontjának megfelelő alkalmazásához képest fog érvényesülni s ezért az 1884:XVI. tc. 62. §-ának 1. pontjában foglaltaknak megfelelő szöveg elmaradt.

1. pont. Az 1884:XVI. tc. 62. §-ának 2. pontjánál több tekintetben szabatosabb. Csak ingyenesen készült egyes másolatok állíthatók elő, még pedig nem terjesztés céljából és ezeket sem szabad kiállítani vagy üzletszerűen használni (5. § 2. bek., 65. §). Építészeti műveket utánépíteni ingyenesen sem szabad; utánépítés alatt természetesen érteni kell nemcsak a már felépített építészeti műnek utánképzését, hanem az oly építést is, amely a még fel nem épített mű terveinek felhasználásával jött létre.

2. pont. Az 1884:XVI. tc. 62. §-ának 3. pontjánál szűkebb körben mozog. Csak képes ábrázolásban lehet a szerző beleegyezése nélkül a közönsége részére nyitva álló helyeken a szabadban maradandólag felállított képzőművészeti alkotásokat többszörösíteni. Eszerint pl. nem esnek e rendelkezés alá, tehát a szerzői jog oltalma alatt állanak, a

nyilvános utcákon kiragasztott művészi plakátok, a kirakatokban látható műtárgyak, ideiglenesen felállított szoborművek stb. Építészeti műveknél csak a szabadból látható külső látkép egy síkban való ábrázolása van megengedve.

3. pont. Az 1884:XVI. tc. 62. §-a 4. pontjának rendelkezését a törvényjavaslat 9. §-ának 1. pontjával összhangba állítva mutatja. Csak nagyobb és önálló tudományos vagy ismeretterjesztő műbe vagy pedig kizárólag iskolai használatra többek műveiből szerkesztett gyűjteménybe szabad a megjelölt művek hű többszörösítését (utánképzését) a cél által indokolható korlátolt terjedelemben a szerző beleegyezése nélkül, de mindig a forrás és a szerző világos megnevezésével felvenni.

A többszörösítés hűségét nem érintheti az eredeti mű méreteinek arányos módosítása (kisebbités, nagyítás) vagy a használt technikai eljárás miatt elkerülhetetlen egyszerűsítés. "Ismeretterjesztő" művek alatt a közművelődés előmozdítására szolgáló, tehát elsősorban az ú. n. népszerűen tudományos műveket kell érteni; nem tartoznak ide a nem kizárólag iskolai használatra szerkesztett gyűjteményes művek, pl. folyóiratok vagy az üzleti célokra szolgáló összeállítások, pl. katalógusok, még pedig akkor sem, ha írói mű alakjában vagy írói művel kapcsolatban mutatkoznak.

4. pont. E pont felvétele azért szükséges, mert a javaslat a képzőművészeti alkotások védelmét azoknak mechanikai és optikai készülékekkel való üzletszerű előadására kiterjeszti. Gyakori eset, hogy iskolák számára, vagy egyébként tartott előadások alkalmával az előadás tárgyának szemléltetése végett művészeti alkotásokat, vagy más képeket, illetve fényképeszeti másolataikat mutatják be vetítéssel. Méltányos, hogy az iskolai célzatú művek javára megállapított kedvezmény tudományos, ismeretterjesztő vagy iskolai célzatú előadásokra is megfelelően kiterjesszessék.

A 63. §-hoz

(Régi 64. §) Az 1884:XVI. tc. 64. §-a első bekezdésének első mondatát és második bekezdését mint együvé tartozó rendelkezéseket adja a törvényjavaslat 63. §-a szabatosabb szövegezésben, amely világosan kifejezésre juttatja, hogy a mű egyetlen vagy egyik példánya tulajdonának átruházása magában véve nem jelenti sem a többszörösítés jogának, sem a szerzői jog bármely más részének átruházását.

A 64. §-hoz

A megrendelt arcképek s szoborképmások megrendelőjének jogáról az 1884:XVI. tc. 64. §-ának első bekezdése a második mondatban akként rendelkezett, hogy a megrendelt arcképeknél és szoborképmásoknál az "utánképzés" joga a megrendelőt illeti.

A törvényjavaslat célszerűbbnek találta az arckép vagy szoborképmás megrendelőjének jogkörét szabályozó rendelkezéseket külön §-ba foglalni.

A szabályozás tartalmánál egyrészt az a cél lebegett a törvényjavaslat előtt, hogy a szerző jogai lehetőleg megóvassanak, másrészt pedig a megrendelő jogos érdekei is kielégítést nyerjenek.

Évégből a szerzői jog megrendelt arcképeknél és szoborképmásoknál is elvben a szerzőnél hagyatott meg, de azzal a korlátozással, hogy a szerző ilyen mű tekintetében szerzői jogát csak a megrendelő beleegyezésével gyakorolhatja. Eszerint a megrendelő - ideértve azt is, aki a megrendelő helyett az ő személyiségi jogainak védelmére hivatva lehet - a megrendelt mű tekintetében a neki bármely okból nem tetsző többszörösítést, közzétételt, forgalombahelyezést vagy üzletszerű bemutatást megakadályozhatja azzal, hogy mindezekhez vagy ezek bármelyikéhez hozzájárulás a szerzői jog alanyától megtagadja. Ha a szerző vagy jogutóda ily esetben szerzői jogát a megrendelő beleegyezése nélkül vagy a megrendelő kifejezett akarata ellenére gyakorolja, a 65. § második bekezdésében foglalt jogkövetkezménnyel felel.

Másrészt a megrendelő a mű hű többszörösítésének jogát - úgy, amint azt az 1884:XVI. tc. 64. §-a első bekezdésének második mondatához képest eddig tehette - továbbra is önállóan gyakorolhatja, de csak nem üzletszerű célra.

Nem szükséges, hogy az arckép vagy szoborkép más megrendelője azonos legyen az ábrázolt egyénnel.

Az ábrázolt egyénnek a saját képmására vonatkozó személyiségi jogai tulajdonképpen az általános magánjog körébe tartoznak, de ezeket a jogokat újabbban több szerzői jogi törvény részletes szabályozás tárgyává tette azon a címen, hogy e jogok is a szerzői jog korlátozását jelentik és azzal az indokolással, hogy célszerű az arckép megrendelőjének és az arcképen ábrázolt egyénnek személyiségi jellegű jogaira vonatkozó rendelkezéseket ugyanabba a keretbe foglalni. Így tett az 1907. évi német művészi szerzői jogi törvény (22-24. §-ok), az 1912. évi németalföldi szerzői jogi törvény (19-22. Cikk), az 1912. évi dán szerzői jogi törvény (27. §). Minthogy az ábrázolt egyén személyiségi jogairól az 1884:XVI. törvénycikkben sem volt szó s e jogok szabályozása a külföldön

előkészítés után is mindenütt élénk vitákra adott okot, célszerűbbnek mutatkozott e részben az 1884:XVI. törvénycikk kereteit fenntartani és a képmáson ábrázolt egyén jogainak szabályozását, mint különben is inkább a polgári törvénykönyvbe tartozó joganyagot, e törvényjavaslatban mellőzni.

A 65. §-hoz

Az első bekezdés az 1884:XVI. tc. 65. §-ában foglalt rendelkezést szabatosabb szövegezésben mutatja oly kiegészítéssel, amely az építészeti művek védelem alá helyezésének következménye. E bekezdés szerint építményeket, bárha a szerzői jog bitorlásával jöttek is létre, az ingatlannal való összefüggésük miatt nem lehet a 20. § rendelkezései alapján megsemmisíteni vagy előállításuk áráért a szerzői jog alanyának tulajdonába bocsátani s károsító alakjuktól is csak állaguk lényeges sérelme nélkül lehet azokat megfosztani; önként érthető, hogy a sértettet illető kártérítés (elégtétel) összegének megállapításánál ily esetekben figyelemmel kell lenni arra az esetleges sérelemre is, amely az építmény bitorlásos alakjának fennmaradásában mutatkozik.

A második bekezdés a 64. §-ban a megrendelő javára megállapított jogoknak megsértését helyezi magánjogi és büntetőjogi szankció alá. E rendelkezéshez képest az, aki megrendelt arckép vagy szoborképmás tekintetében a szerzői jogot a megrendelő beleegyezése nélkül bitorolja, mind a szerzőnek, mind a megrendelőnek kártérítéssel (elégtétellel) tartozik.

Az 1884:XVI. tc. 65. §-ának második bekezdése a törvényjavaslat 13. §-ának szövegéhez képest fölöslegessé vált.

A 66. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 66. §-a szerint iparkészítményekre és az iparkészítményeken alkalmazott képzőművészeti alkotásokra az 1884:XVI. törvénycikk intézkedései nem alkalmazhatók.

Egyrészt az 1884:XVI. törvénycikk alapjául szolgáló törvényjavaslat miniszteri indokolása a következő kijelentéseket tartalmazta: "Nem részesíti azonban a javaslat védelemben sem az iparkészítményeket, sem a műipar termékeit, mert azok természetüknél fogva az iparszabadalmak kérdésével együtt különmű intézkedéseket igényelnek. Hasonlóképp nem részesülhetnek védelemben oly képzőművészeti alkotások, amelyek iparkészítményekre alkalmaztattak."

Ez az álláspont összhangban volt az akkori közfelfogással és a mintául vett német törvényhozás akkori állapotával.

Azóta a viszonyok gyökeresen megváltoztak s ma már a jelentőségben egyre gyarapodó iparművészet alkotásai a kulturáriumok legnagyobb részében a képzőművészet egyéb ágaival egyenlő rangú védelmet vívtak ki maguknak.

Így a Németbirodalomban, amelynek 1907. évi művészi szerzői jogi törvények 2. §-ában kimondja: "A műipar termékei a képzőművészet alkotásai közé tartoznak." Az e törvény alapjául szolgáló törvényjavaslat indokolása kiemelte, hogy az előbbi német jogállapot, amely az iparművészeti alkotásokat a képzőművészet egyéb műveinek védelméből kizárta, közfelfogás szerint nem felel meg többé a modern iparművészet fejlődésének és igényeinek. "Amióta - úgymond az indokolás - a művészet egyre fokozódó mértékben foglalkozik ama feladattal, hogy a mindennapi élet tárgyait is nemesebbé tegye és esztétikailag hatásos formákban céltudatosan fejlessze, azóta a törvényjavaslat felfogása szerint nem lehet többé fenntartani azt az álláspontot, amely a művészetet különböző bánásmódban részesíti ahhoz képest, hogy szolgálatába szegődött-e az iparnak vagy nem. A "magas" művészet (hohe Kunst) és az "alkalmazott" művészet (angewandte Kunst) egyenrangúsága már a külföld legtöbb törvényében is érvényre jutott. De e törvények kedvezőbb védelmi eszközeiben a németek nem részesedhetnek a külföldön, ha hazai joguk e védelmet megtagadja (lásd az 1886. évi berni egyezmény 2. Cikkét). A javaslat tehát az alkalmazott művészetet meg akarja szabadítani a jelenleg érvényes jog korlátozásaitól és a szerzői jog tekintetében a magas művészettel egyenlő elbánásban óhajtja részesíteni."

A berni nemzetközi szerzői jogi Unió 1908. évi berlini konferenciáján, amely a módosított berni egyezményt alkotta meg, a német kormány indítványozta az iparművészeti alkotások kötelező védelmének az unióegyezménybe iktatását, utalva arra, hogy "több jelentékeny állam legújabb törvényalkotása a művek e fajtáit kifejezetten a képzőművészet alkotásaival egyenlő védelem alá helyezte, amit helyeselni kell, mert az iparművészet hatalmas fejlődése folytán azokat a mesterkélt határokat, amelyeket a tiszta művészet és a mindennapi élet szolgálatában álló művészet közé vontak, sem elméleti, sem gyakorlati okokból nem lehet továbbra is fenntartani." Ez indítványt a francia, a belga és az olasz kiküldöttek melegen pártolták, de a brit kiküldöttek ellenzése folytán a német indítvány nem járt sikerrel s kompromisszumként pusztán a módosított berni egyezmény 2. Cikke utolsó bekezdésének megfelelő szöveg volt elérhető, amely szerint: "Az iparművészet alkotásai annyiban részesülnek védelemben, amennyiben az egyes országok saját törvényei azt megengedik."

A módosított berni egyezmény alkotása óta két unióállam: Dánországnak és Németalföldnek 1912-ben hozott szerzői jogi törvényeiben nem késett az iparművészeti termékeket a képzőművészeti alkotásokkal egyenlő védelembe fogadni.

Attól kezdve, hogy a magyar államnak a berni nemzetközi szerzői jogi Unióhoz való csatlakozásával a közélet különböző tényezői behatóbban kezdtek foglalkozni, mind erősebben hangzott fel nemcsak hazai művészeti, de hazai irodalmi képviselőinek részéről is az a kívánság, hogy az Unióhoz csatlakozással kapcsolatban az iparművészet alkotásait szintén a védett művek közé kell sorozni. "Mióta a képzőművészet hazánkban fellendült - fejtette ki egyik művészeti testületünk emlékiratában - és különösen mióta képzőművészetünk iparkodott lábát ép a magyar nemzeti szellem talaján megvetni, az iparművészet szellemi életünk egyik jelentős tényezője lett. Képzőművészetinek sorából az iparművészet egész gárdája került ki és számos képzőművésztünk tehetségének és tudásának javát fordítja szorosán vett képzőművészeti tevékenység mellett iparművészeti alkotások megteremtésére. Viszont iparművészeink ugyanazon tehetségek sorából kerülnek ki, mint képzőművészeink. Iparművészetünk mai fejlettségi foka mellett immár lehetetlen megkülönböztetést tenni aközött, hogy valamely jelesebb hazai iparművészeti alkotás képzőművészeti tehetségnek, vagy speciális iparművészeti tehetségnek megnyilvánulása-e. Számos képzőművésztehetség nyert kifejezést, kibontakozást, valósággal kivirágzást iparművészeti alkotásokban. Iparművészetünk fejlődése az utóbbi harminc évben annyira összeforrott a képzőművészetrel, hogy vakmerő kísérlet volna megkülönböztetést tenni abban az irányban, hogy a képzőművészet mestereinek, különösen szobrászainak és építkezéseinek egyes munkái szorosán vett képzőművészeti vagy iparművészeti alkotások-e?"

A törvényjavaslat ily körülmények között ugyanakkor, amidőn az építészeti műveket a védett művek közé emeli és a fényképészeti művek védelmét is a modern jogfejlődés irányában fokozza, a hazai iparművészet további kívánatos fejlesztésének érdekében nem zárkozhatott el ama korszerű felfogás érvényesítésétől, hogy a képzőművészet alkotásai akkor is megérdemlik a szerzői jogi teljes védelmet, ha egyúttal iparkészítmények vagy használati tárgyak vagy ilyeneknek alkotórészei.

Ezért a törvényjavaslat 66. §-a kifejezetten kiterjeszti a törvény védelmét az iparművészeti alkotásokra.

Abból, hogy a 60. § nem tartalmazza a képzőművészet alkotásainak kimerítő felsorolását és abból, hogy a 66. § iparművészeti termékeket is képzőművészeti alkotásoknak enged minősíteni, az következik, hogy a törvényt szabta keretben a bíró lesz hivatva a felmerült eset körülményeihez és az iparművészet akkori fejlődéséhez képest megítélni: vajjon a védelmet igénylő iparművészeti termék csakugyan tekinthető-e oly egyéni műnek, amely méltó a képzőművészeti alkotásokat megillető szerzői jogi védelemre.

Az iparművészeti alkotásoknak a képzőművészeti alkotások közé sorolásánál a javaslat a képzőművészeteknek azt az általánosabb fogalmát tartotta szem előtt, amely szerint a képzőművészetek körében a művészeteknek mindazok az ágai tartoznak, amelyek látható anyaggal dolgoznak, ellentétben pl. a zenével. Eszerint az iparművészeti alkotások nemcsak az esetre részesülnek védelemben, ha a 60. §-ban felsorolt, vagy azokkal rokon képzőművészeti ágak körében mozognak (rajz, festészet, szobrászat), hanem védelemre tarthatnak számot pl. az ötvösművészet, kerámia, textilművészet stb. körébe tartozó iparművészeti termékek is, ha a művészeti alkotás színvonalát eléri.

A törvényjavaslat negyedik fejezetében, de különösen a most tárgyalt 66. §-ban foglalt rendelkezések természetesen semmiben sem érintetik az iparkészítmények mintaoltalmára vonatkozó jogszabályokat, mert az ipari munkák oltalma mind természetére, mind feltételeire nézve elütő és független a képzőművészeti alkotásoknak tekinthető iparművészeti termékek javára a törvényjavaslat 60. és 66. §-aihoz képest biztosítandó szerzői jogi védelemtől.

ÖTÖDIK FEJEZET

Szöveggépek (illusztrációk), térképek, földrajzi, helyrajzi (topografiai), építészeti és más műszaki, valamint tudományos vonatkozású tervek, rajzok, ábrák, vázlatok és plasztikai művek

67. § Ez a § az 1884:XVI. tc. 67. §-ának rendelkezését a módosított berni egyezmény 2. Cikkének 1. bekezdésében foglalt terminológia figyelembevételével készült teljesebb szövegezésben mutatja.

Bár ezentúl a törvény védelme az építő művészet alkotásaira is ki fog terjedni, e §-ban az "építészeti" szó benmaradt, nehogy kétség támadhasson aziránt, hogy az 1-44. §-ok alapján esetleg oly építészeti tervek, rajzok stb. is védelmet nyerhetnek, amelyek rendeltetésüknél fogva képzőművészeti alkotásoknak nem tekinthetők.

Régi 68. § Ezt a §-t a törvényjavaslat 9. §-ának 1. pontjában és 62. §-ának 3. pontjában foglalt rendelkezések helyettesítik, amelyek a törvényjavaslat 67. §-ához képest rajzok és ábrák átvételére is irányadók lesznek.

HATODIK FEJEZET

Fényképészeti művek

Fontosabb újítások: A védelem független az eddigi alakít feltételektől (68. §). A szerzői jog tartalma kibővül a mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatás jogával (68. §). A védelem időtartama öt év helyett tizenöt év (69. §).

68. § (Régi 69. §) A módosított berni egyezmény 3. Cikke értelmében az egyezmény alkalmazást nyer a fényképészeti művekre is és ezek védelme szintén kötelező. Eszerint a fényképészeti művekre is irányadó az egyezmény 4. Cikkének az a rendelkezése, hogy a szerzői jog élvezete és gyakorlása nem lehet semmiféle alakszerűséghez vagy feltételhez kötve.

E szabálynak megfelelően a fényképészeti művek védelmére az 1884:XVI. tc. 69. §-ának második bekezdésében megszabott feltételeket el kellett ejteni.

A 69. § új szövege tehát minden alakszerűség kikötése nélkül utalja a szerző kizárólagos jogkörébe a 60. § szövegét is figyelembevéve a fényképészeti műveknek többszörösítését, közzétételét, forgalombahelyezését és új jogosítványként: mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatását, amely utóbbinak éppen a fényképészeti műveknél van leginkább gyakorlati jelentősége.

A 68-71. §-ok a módosított berni egyezmény 3. Cikkének szövegével összhangban a "fényképészeti mű" kifejezést használják annak jelzésül, hogy itt fényképezéssel előállított művekről, vagyis eredeti fényképfelvételekről és ezek többszörösítéseiről, felhasználásairól stb. van szó, nem pedig másfajta műveknek (pl. írói műveknek, térképeknek, tervrajzoknak stb.) fényképmásolatairól.

A 69. §-hoz

(Régi 70. §) A fényképészeti művek eddig csak öt évig tartó védelemben részesültek. A módosított berni egyezmény 3. Cikke csak általában a kötelező védelmet kívánja meg, de a védelem időtartamára nézve a 7. Cikk 3. bekezdése fényképészeti műveknél szabad kezet biztosít az egyes szerződő országoknak, mindössze azt a korlátozást mondván ki, hogy a fényképészeti mű a származási országnak - tehát meg nem jelent műveknél a szerző hazájának, megjelent műveknél az első megjelenés országának (4. Cikk 3. bek.) - védelmi időtartamánál hosszabb ideig tartó védelmet a többi szerződő országban sem élvezhet.

A fényképészeti művek az Unió legtöbb országában (így Belgiumban, Franciaországban, Haitiban, Luxemburgban, Monacóban, Nagybritanniában, Németalföldön, Olaszországban, Spanyolországban, Tuniszbán) a képzőművészet alkotásaival egyenlő vagy hasonló ideig tartó védelemben részesülnek s azok az országok is, amelyekben csak öt évig tartó védelem volt, a védelmi időtartamot vagy már felemelték (Németország, Norvégország, Japán) vagy felemelését tervezik (Svájc).

Az érdekelt körök nálunk is a védelmi időnek legalább tizenöt évre való felemelését kérelmezték s a tizenöt éves védelmi időtartamot már az Unió 1896. évi párizsi konferenciáján elfogadott óhaj (voeu) valamennyi szerződő ország részére kívánatos minimumnak nyilvánította.

Ily körülmények között indokoltnak látszik, hogy a törvényjavaslat Magyarországnak az Unióba való belépésével kapcsolatban a fényképészeti művek védelmi időtartamának tizenöt évre felemelése mellett foglaljon állást.

A tizenöt évig tartó védelem - a 17. §-ban foglalt általános számításmód megtartásával - megjelent fényképészeti műveknél az első megjelenéstől kezdődik és meg nem jelent műveknél véget ér a szerző halálát követő tizenöt év elmúltával.

A törvényjavaslat 86. §-a idevágó átmeneti rendelkezést foglal magában.

Az 1884:XVI. tc. 70. §-ának harmadik bekezdésében foglalt utalást a törvényjavaslat 71. §-a tartalmazza.

A 70. §-hoz

(Régi 71. §) Ez a § az 1884:XVI. tc. 71. §-át mutatja a törvényjavaslat 68. §-ának rendelkezéseiből folyó szövegezésben.

A 71. §-hoz

(Régi 75. §) Az 1884:XVI. tc. 75. §-ában foglalt anyagot foglalja magában gondosabb szövegezésben.

A 72. §-hoz

A módosított berni egyezmény 3. és 7. Cikke a fényképészeti művekkel együtt a fényképezéshez hasonló eljárásokkal előállított műveket is megemlíti.

Ennek megfelelően a törvényjavaslat is a fényképészeti művekre vonatkozó rendelkezéseket kiterjeszti a fényképezéshez hasonló eljárásokkal előállított művekre is.

Régi 72. § Ez a § fölöslegessé vált a törvényjavaslat 64. §-ának következtében, amelyet a 71. §-hoz képest a fényképészeti művekre is megfelelően alkalmazni kell.

Régi 73. § Ez a § a törvényjavaslat 71. §-ában foglalt utalások következtében fölöslegessé vált.

Régi 74. § Ezt a §-t a törvényjavaslat 7. §-ának és 60. §-a második bekezdésének rendelkezései helyettesítik, amelyeket a törvényjavaslat 71. §-a értelmében a fényképészeti művekre is megfelelően alkalmazni kell.

HETEDIK FEJEZET

Mozgófényképészeti művek

A törvényjavaslat első ízben viszi a magyar törvényhozás elé a mozgófényképezést, mint a szerző jog új és jelentékeny kútforrását.

A filmszalagos alakjában alig húsz éves mozgófényképészet különféle tárgyú és természetű termékeinek szerzői jogi oltalmáról kifejezetten és összefoglalva először a módosított berni egyezmény 14. Cikke gondoskodott és a nemzeti törvényhozások eddigelé e joganyagban nagyrészt csak a módosított berni egyezmény rendelkezéseinek átvételére szorítkoztak.

A jelen törvényjavaslat is természetesen a módosított berni egyezmény nyújtotta keretben szabályozza e termékek védelmét, de, amennyire ez a régi törvény rendszere mellett lehetséges volt, a módosított berni egyezmény számos rendelkezéseit részletesebben kifejteni igyekezett.

A 73. §-hoz

A mozgófényképészeti mű fogalmát a törvényjavaslat 73. §-a írja körül. Oly termék az, amely mozgófényképmutatvány alakjában jelenik meg. A filmszövegkönyv, bár önmagában véve is lehet írói mű, még nem tekinthető mozgófényképészeti műnek mindaddig, amíg filmesített alakot nem ölt. A mozgófényképészeti mű testileg megőrkötött példányául a filmlevonat vagy esetleg más képhordozó anyagból készült helyettesítőjét kell tekinteni, de a mozgófényképészeti mű tulajdonképpen abban a mutatványban rejlik, amely szemünk előtt a vetítőfelületen a filmszalag vagy más képhordozó lepergetése közben kialakult.

Keletkezésének körülményeit tekintve a mozgófényképészeti mű vagy teljesen önálló alkotás, vagy pedig olyan, amely más mű felhasználásával jött létre. Az utóbbi esetben sincs természetesen kizárva, hogy a műnek mégis egyéni és eredeti jellege van és így ezen az alapon a 73. § alá esik. Ha azonban a felhasználással (utánkészítéssel) keletkezett mozgófényképészeti mű nem üti meg az új eredeti mű mértékét (6. § 10. p.), akkor nem a 73. §-nak, hanem a 8., 65. és 71. §-oknak rendelkezései lesznek a műre nézve irányadók és a védelem a felhasznált eredeti mű szerzőjét megillető jogokat nem fogja érinthetni.

Az eredeti mozgófényképészeti mű védelmének feltételeit a 73. § a módosított berni egyezmény 14. Cikke 2. bekezdésével lényegben megegyező módon, de tágabb körülírással állapítja meg, ami különösen azokra a mozgófényképészeti művekre való tekintettel volt szükséges, amelyek csak a fényképészeti művekkel egyenlő védelemre tarthatnak számot, mert ezeknél minden eredeti felvétel eredeti művet is hoz létre.

Akár eredeti, akár más mozgófényképészeti műről van szó, a biztosítandó védelem a műben rejlő mutatvány tartalma szerint alakul. A különbség csak az lesz, hogy a nem eredeti mozgófényképészeti műveknél - miként fent jelezve volt - a 8., a 65. és a 71. § rendelkezéseikhez képest a védelem nem járhat a felhasznált egy vagy több eredeti írói mű, eredeti képzőművészeti alkotás vagy eredeti fényképészeti mű szerzőjét vagy szerzőit megillető jogoknak sérelmével.

A védelemre irányadó tartalom szempontjából nézve a mozgófényképészeti műveket, azok vagy a természetből és az életből, vagy pedig a költészet, a tudomány és a művészet birodalmából merítik tartalmukat.

Amikor a mozgófényképmutatvány a való életnek és az örök természetnek szabadon kínálkozó érdekes képeit - esetleg mások előbb keletkezett fényképészeti művének felhasználásával - tükrözteti vissza, amikor pl. vízest,

népünnepet, lóversenyt, háborús aktualitást ábrázoló (természeti film, filmtudósítás), akkor tartalmát fényképek összefüggő sorozata alkotja, amely oly védelmet érdemel és kap, mint a fényképeszeti művek (68-72. §-ok).

Viszont ha a mozgófényképmutató költői, tudományos vagy művészeti alkotást tár elénk, ha mozgalmas drámai cselekményt, tréfás történetet, csodás mesét foglal magában (költői film) vagy ha múlt események korhű rekonstrukcióját, hírneves emberek élete folyásának reprodukcióját, tudományos problémáknak igazi vagy képzelt megfigyelését szemlélteti (tudományos film), vagy ha vonalakban és formákban nyilvánvaló szépség ad művészi kifejezést (művészeti film): úgy az ilyen mozgófényképeszeti mű az írói műveket vagy a képzőművészeti alkotásokat megillető védelemre (1-44. és 60-66. §-ok) tarthat számot.

Vegyes tartalmú mozgófényképeszeti műveknél, aminő pedig a mozgófényképeszeti művek nagy része, a mutatóknak mint egységes egészének túlnyomó tartalma lesz döntő a védelem egyik vagy másik fajtájának megállapításánál. A filmtudósítás tizenöt évig tartó fényképeszeti védelem helyett nem fog az írói művekkel egyenlő ötven éves védelmet igényelhetni azért, mert abban mellékesen olyan mesterséges elemek is nyertek elhelyezést, amelyek írói ötletszámra mehetnek. Viszont a filmdráma vagy a tudományos film ötven éves védelmét nem fogja kétségessé tenni az a körülmény, hogy szabadon felvett természeti képek is előfordulnak egyik-másik részében. Az egész mű védelmében természetesen osztozik a műnek akárminő tartalmú bármely része is s pl. a filmdráma természeti képei nem kapcsolhatók ki az írói műveket megillető védelemből azon az alapon, hogy azok önmagukban véve csak a fényképeszeti művek védelmében részesülhetnek volna.

Hogy kit kell a mozgófényképeszeti mű szerzőjének tekinteni, arra nézve a törvényjavaslat nem tartalmaz rendelkezést, mert a régi törvény fenntartott rendszeréhez képest a törvényjavaslat másféle műveknél sem foglalkozik a szerző személyének megjelölésével.

Azoknál a mozgófényképeszeti műveknél, amelyek a fentiekhez képest a fényképeszeti művekkel egyenlő védelemben fognak részesülni, nem támadhat kétség a szerző személyére nézve. A szerző az lesz, aki a természet vagy az élet képeit a mozgófényképező géppel felvette és aki - ha eredeti mozgófényképeszeti műről van szó - felvételének a bemutatandó események vagy ábrázolások csoportosításában (kiválasztásában, beállításában) vagy egyéb módon egyéni és eredeti jelleget adott.

Ellenben azoknál a mozgófényképeszeti műveknél, amelyek mint a költészet, a tudomány vagy a művészet szerzeményei az írói művekkel vagy a képzőművészeti alkotásokkal egyenlő védelmet fognak élvezni, az alkotó tevékenységnek és közreműködésnek annyi változata lehetséges, hogy csak a konkrét eset körülményeiből lesz a legtöbb esetben megállapítható: kit vagy kiket kell a kérdéses mozgófényképeszeti mű szerzőjének vagy társszerzőinek tekinteni.

A 74. §-hoz

Minthogy a mozgófényképeszeti műnek érvényesülése a nyilvános előadásban összpontosul, ennél fogva a mozgófényképeszeti műnél - hasonlóan a színművekhez és a zeneművekhez - a nyilvános előadás jogát a szerző kizárólagos jogkörébe kellett utalni, figyelem nélkül arra, vajjon tekinthető-e a mozgófényképeszeti mű színműnek vagy nem.

Eszerint a mozgófényképeszeti művek mindenféle faja - a törvényjavaslat 84. §-ának második bekezdésében foglalt átmeneti rendelkezésektől eltekintve - csak a szerző beleegyezésével lehet nyilvános előadás tárgya s e nyilvános előadásra megfelelően alkalmazni kell azokat a szabályokat, amelyeket az 53-54. §-ok (az 1. § második és harmadik bekezdésének, továbbá a 2-9. §-okban idézésével) és az 56-59. §-ok a színművek és a zenés színművek előadására nézve tartalmaznak. Minthogy a törvényjavaslat 55. §-ában foglalt rendelkezéseknek megfelelő alkalmazása a mozgófényképeszeti műveknél a védelem időtartamára nézve kétségekre adhatott volna okot, a mozgófényképeszeti művek védelmi ideje a 75. §-ban önállóan nyert meghatározást.

A nyilvános előadás a törvényjavaslat szóhasználata szerint különbözik a mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatástól (60. és 68. §-ok). Az előadásnál a színtér mozgó elevevését tükrözten vissza, a bemutatásnál képzőművészeti alkotások vagy fényképeszeti művek nyugvó állapotban kerülnek szemünk elé. Mozgófényképeszeti műveknél, amelyek a képzőművészeti alkotásokkal vagy a fényképeszeti művekkel egyenlő védelemben részesülnek, a 74. §-ban megállapított nyilvános előadási jog mellett a mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatásnak a megfelelően alkalmazandó 60. vagy 68. § szerint igényelhető joga sem látszik feleslegesnek, mert ily mozgófényképeszeti művek egyes kiragadott képezi a kinematográfkészüléktől különböző valamely más mechanikai vagy optikai készülék segítségével nyugvó állapotban is bemutatathatók s az ilyen bemutatás, ha üzletszerű, a szerző ellenőrzését éppen úgy megkívánja, mint általában a képzőművészeti alkotásoknál és a fényképeszeti műveknél.

A 75. §-hoz

Az első bekezdés minden kétség eloszlatása végett az 55. § első bekezdésének átvétele helyett világosan rendelkezik oly irányban, hogy mozgófényképészeti műveknél a nyilvános előadás jogának védelmi ideje ugyanaddig tart, mint ameddig a mű általában - tartalma szerint ötven évig vagy tizenöt évig - védelemben részesül.

A második és harmadik bekezdés az 55. § második és harmadik bekezdésében foglalt rendelkezéseket a mozgófényképészeti művekre adaptált szövegezésben mutatja.

A 76. §-hoz

A módosított berni egyezmény 14. Cikkének utolsó bekezdése szerint a mozgófényképészeti utánképzésekre és termékekre vonatkozó rendelkezések alkalmazást nyernek a mozgófényképezéshez hasonló bármely más eljárással előállított utánképzésre vagy termékekre is.

A törvényjavaslat 76. §-a ezt a rendelkezést ülteti át megfelelő szövegezésben a hazai törvénybe.

NYOLCADIK FEJEZET

Vegyes rendelkezések

1. Megjelent művek

A 77. §-hoz

A módosított berni egyezmény 4. Cikkének utolsó bekezdése megjelent művek alatt az egyezmény értelmében a kiadott műveket kell érteni.

A törvényjavaslat 77. §-a ezzel összhangban határozza meg a hazai jog szempontjából is a megjelent művek fogalmát.

Ez a meghatározás a törvény szerint védett összes művekre egyaránt vonatkozik s különösen a képzőművészet alkotásainál, a fényképészeti műveknél és a mozgófényképészeti műveknél esetleg támadható kétségeknek eloszlatását célozza.

Megjelenéséről eszerint csak akkor lehet szó, ha a mű reprodukciókban áll készen a nyilvános forgalom céljaira, még pedig oly reprodukciókban, amelyek a szerző akaratából vagy a szerző hozzájárulásával jutnak nyilvános forgalomba. A szerző beleegyezése nélkül rendezett (bitorlásos) kiadás nem megy megjelenés számba s a meg nem jelent műveit nem teszi megjelent művé.

A törvényjavaslat 77. §-ában foglalt szabatos meghatározásból világosan kitűnik, hogy valamely mű nyilvános előadása vagy kiállítása a mű eredeti példányának elkészítése (kivitele, felépítése stb.), a mű egyetlen vagy egyik példánya tulajdonának átruházása (63. §) stb. nem tekinthető a mű megjelenésének. Ezért fölöslegesnek látszott a módosított berni egyezmény 4. Cikke utolsó bekezdésének második mondatában foglalt ily értelmű példálódzó kijelentést a törvényjavaslat szövegébe felvenni.

2. Külföldi vonatkozások

A 78. §-hoz

(Régi 79. §) A törvényjavaslat 78. §-a az 1884:XVI. tc. 79. §-ának rendelkezéseit adja szabatosabb szövegezésben.

Az első bekezdés szerint magyar állampolgárok műveire a hazai törvény alkalmazását nem gátolhatja az a körülmény, hogy az első megjelenés vagy közzététel nem belföldön, hanem bárhol a külföldön ment végbe. Eszerint pl. egy Braziliában állandóan lakó magyar állampolgár Chilében megjelent műve is igényelheti a hazai törvény védelmét, bár sem Braziliával, sem Chilével a magyar állam a szerzői jog tekintetében szerződéses viszonyban nincsen. Ha a műnek több szerzője van s a szerzőtársak közül legalább egyik magyar állampolgár, a mű természetesen a külföldi szerzőtárs javára is élvezni fogja a magyar törvény védelmét.

A második bekezdés szerint külföldi állampolgárok műveire a törvény rendelkezései akkor fognak kiterjedni, ha a már először a magyar állam területén jelent meg, ami megfelel a módosított berni egyezmény 6. Cikkében foglalt

szabálynak; továbbá ki fognak terjedni a törvény rendelkezései ily művekre akkor is, ha a magyar államra nézve hatályos nemzetközi szerződés bizonyos vonatkozásokban külföldiek műveinek magyar állampolgárok műveivel egyenlő védelmet biztosítanak.

Ily nemzetközi szerződések lesznek a berni nemzetközi szerzői jogi Unióhoz csatlakozásunk után az Unió okmányai is és ezek között első sorban a módosított berni egyezmény.

Az 1884:XVI. tc. 79. §-a utolsó bekezdésének *b)* pontjában foglalt rendelkezés, amely szerint az országban legalább két év óta állandóan lakó és itt folytonosan adót fizető külföldieknek nem belföldi kiadónál megjelent művei nemzetközi szerződés hiányában is védelemben részesültek, elmarad. Ennek a rendelkezésnek nem volt gyakorlati jelentősége s amellet, hogy az sem a módosított berni egyezmény rendszerével, sem az Unóországok újabb törvényeivel nem áll összhangban, a méltányosság sem követel ily szabályt.

Míthogy azonban a törvényjavaslat szerzett javakat nem akar érinteni, a 78. § 2. bekezdése azokat a külföldi műveket, amelyek eddig is a belföldiekkel egyenlő elbánásban részesültek, ezentúl is ugyanilyen elbánásban kívánja részesíteni.

A törvényjavaslat 78. §-ának 3. bekezdése azonkívül meghagyja a szerzői jogi védelmet azoknak a külföldi állampolgároknak művei részére, akik előbb mint magyar állampolgárok részesültek abban az 1884:VI. tc. életbenléte idejében. A trianoni békeszerződés 247. Cikke értelmében ugyanis az elszakított területek lakói, tekintet nélkül állampolgárságukra, mindazoknak az irodalmi és művészeti tulajdonjogoknak élvezetében maradnak, amelyeknek a magyar törvényhozás értelmében az elszakítás pillanatában birtokosai voltak. A békeszerződés 257. Cikke ugyanezt a jogot biztosítja a magyar honosoknak az elszakított területeken. A békeszerződés értelmében tehát az elszakított részek lakói részére csupán azok a jogok lettek volna biztosítandók, amelyekben ezek az 1884:XVI. tc. értelmében részesültek. A javaslat ennél tovább menve, mindazokat a jogokat biztosítja az elszakított területek lakói részére, amelyek az új törvény rendelkezései szerint illetik meg a belföldieket.

A 79. §-hoz

(Régi 80. §) Ez a § arra a gyakori esetre vonatkozik, amikor valamely műnek külföldön nem jogosulatlanul keletkezett vagy terjesztett példányait, amelyeknek forgalombantartása azonban hazánkban a törvény rendelkezéseibe ütköznék, külföldről irányítják a törvényjavaslat 22. §-a alá eső terjesztés vagy használat céljából Magyarország területére. Ily esetben a cselekmény véghezvitele a külföldön kezdődött ugyan, de az eredmény a belföldön következett be és azért méltányos, hogy bitorlás elkövetésének helyéül az a belföldi hely tekintessék, amelyen a jogosulatlan terjesztés vagy használat bekövetkezett. Ezt óhajtja a 79. §-nak új rendelkezése kifejezetten biztosítani.

Ellenben elmaradt a jelen törvényjavaslatból az 1884:XVI. tc. 20. §-ában foglalt rendelkezés, amely szerint a hazai törvény alkalmazandó akkor is, ha magyar állampolgár azt, magyar állampolgár hátrányára külföldön szegi meg, mert ez a rendelkezés egyrészt nem állott teljes összhangban a nemzetközi büntetőjog és magánjog elveivel, másrészt méltánytalan is volt, mert tisztán a hazai jogrend szempontjából a külföldön elkövetett jogsértések tettesének külföldi állampolgársága nem csökkenti a jogsértés súlyát.

3. Átmeneti rendelkezések

A 80. §-hoz

(Régi 76. § 2. bek.) A 80. § 1. bekezdése indokolásra nem szorul.

A 80. § 2. bekezdése a módosított berni egyezmény 18. Cikkének 1. bekezdésében és az 1884:XVI. tc. 76. §-ának második bekezdésében foglalt elvi állásponttal megegyezően a törvényjavaslat rendelkezéseiben foglal kedvezményeket általában kiterjeszti az új törvény életbelépése előtt keletkezett művekre is és ezt a szabályt a 81-87. §-okban csak annyiban korlátozza, amennyiben annak alkalmazása az eddigi jogállapot fejleményeit méltánytalanul sujtaná.

Eszerint az új törvény életbelépése előtt keletkezett - megjelent vagy meg nem jelent, közzétett vagy közzé nem tett - művek a 81-87. §-okban foglalt korlátozásoktól és kivételektől eltekintve, akkor is élvezni fogják az új törvényben biztosított védelmet, ha a régi törvény szerint védelemben egyáltalán nem részesülhettek vagy ha a régi törvény szerint lehetséges védelem akár a megszabott alakszerűségek elmulasztása miatt, akár a korábbi védelmi idő lejártá miatt, akár más okból nem érvényesült vagy az új törvény életbelépése előtt már megszűnt.

A 80. §-nak szabálya, amely a módosított berni egyezmény 18. Cikke szerint megkívánt védelem minimumát túlhaladja, különösen a legutóbbi évtizedek folyamán már ismertté vált hazai írók és művészek eddigi sikeres alkotásai javára állapít meg többféle vonatkozásban nagyon értékes kedvezményt.

A 81. §-hoz

(Régi 77. §) A törvényjavaslat 81. §-a az 1884:XVI. tc. 77. §-ának rendelkezéseit mutatja szabatosabb szövegezésben. Annak megfontolása, vajjon a 81. § alá eső eszközök és készülékek nyilvántartása szükséges-e és ha igen, minô módon történjék ez a nyilvántartás, a törvény végrehajtásának körébe fog tartozni.

A 82. §-hoz

A 82. § 1. bekezdése méltányos kivételt állapít meg a 80. §-ban foglalt szabály alól azokra a már megjelent vagy legalább is megkezdett fordításokra nézve, amelyek a régi törvény 7. és 17. §-ához képest nem voltak jogosulatlanok, de az új törvény rendelkezéseivel ellentétben állanak. Az új törvény életbelépése előtt keletkezett eredeti mű szerzője annak fejében, hogy műve tekintetében feltétlen (7. §) és teljes tartamú (11-17. §-ok) kizárólagos fordítása jogot nyer, méltán eltűrheti, hogy művének eddigi fordítója és ennek jogutódja (pl. kiadója), aki az eddigi jogállapot szerint jogsértés nélkül fektetett szellemi és esetleg anyagi tőkét a fordításba, továbbra élvezhesse az eredeti mű szerzőjével szemben is a fordítási tevékenység gyümölcseit. Az eddigi fordítótól különböző egyének azonban ugyanazon eredeti műnek akár ugyanazon nyelvű, akár bármely más nyelvű fordítására nézve ezentúl csak az eredeti mű szerzőjének beleegyezésével gyakorolhatják a többszörösítés, a közzététel vagy a forgalombahelyezés jogát (7. §).

A 82. § 2. bekezdése az 1. bekezdésnek a fordításokra vonatkozó szabályát kiterjeszti a 8. §-ban említett oly alkalmazásokra, átdolgozásokra, kivonatokra, feldolgozásokra, átalakításokra, felhasználásokra stb., amelyek a régi törvény értelmében esetleg nem voltak jogosulatlanok; de az új törvény szerint az eredeti mű szerzőjének jogait sértik.

A 83. §-hoz

Ez a § a zeneszerzőnek megengedi, hogy a régi törvény 48. §-a szerint az író beleegyezése nélkül nem jogosulatlanul már felhasznált zeneszöveget ugyanazon zenemű céljaira továbbra is szabadon használhassa. De ugyanazt az írói művet más zenemű céljaira akár ugyanaz a zeneszerző, akár más zeneszerző ezentúl már csak az írói mű szerzőjének beleegyezésével használhatja fel szövegül.

A 84. §-hoz

(Régi 78. §) Az első bekezdés az 1884:XVI. tc. 78. §-ában foglalt rendelkezést ismétli meg szabatosabb szövegezésben, amely az eddigi bírói gyakorlattal megegyező, világos kijelentést tartalmaz arra nézve, hogy a kérdéses színműveket, zenés színműveket és zeneműveket nemcsak azok adhatják elő szabadon, akik már 1884. évi július hó 1. napja előtt előadták, hanem bármely más egyén is.

A második bekezdés a hazai színpadok, zenészek és mozgófényképüzemek érdekében hasonló tartalmú méltányos kivételt állapít meg *külföldi* honosságú szerzőknek az 1884:XVI. törvénycikk hatálya idejében nem védett és már nyilvánosan előadott színműveire, zenés színműveire, zeneműveire és mozgófényképészeti műveire.

A 85. §-hoz

Az 1884:XVI. tc. 51. §-ában foglalt rendelkezés mellőzése folytán méltányosnak látszott az az átmeneti rendelkezés, amely a zenésznek vagy zeneelőadás rendezőjének a 84. §-ban biztosított előnyökön kívül további kedvezményképpen megengedi, hogy oly zeneműveket, amelyek eddig fenntartás hiányában szabadon voltak nyilvánosan előadhatók és amelyek nem esnek a törvényjavaslat 84. §-ának első és második bekezdése alá, fenntartást nem tartalmazó hangjegypéldányok alapján ezentúl is nyilvánosan előadhatson vagy előadathasson a szerző beleegyezése nélkül.

A szöveg figyelemmel volt hazai népzeneinkre, akik előadás közben hangjegyeket nem szoktak használni. Ezek a zenészek, ha az előadott zeneműről fenntartást nem tartalmazó oly hangjegypéldányuk van, amelyet ők a törvény életbelépése előtt szereztek meg, a hangjegypéldány alapján, bár azt az előadásnál nem is használják, szintén igénybevehetik a 85. §-ban foglalt kedvezményt.

A 86. §-hoz

Ez a § összhangban a módosított berni egyezmény 18. Cikkének rendelkezéseivel és a méltányosság követelményeivel az új törvény tizenöt évig tartó védelmét az életbelépése előtt már megjelent fényképészeti művek közül csak azokra terjeszti ki, amelyekre nézve az 1884:XVI. tc. 70. §-a szerint az első megjelenés naptári évének lefolyásától számított öt évi védelmi időtartam az új törvény életbelépésének időpontjában még le nem járt. Ezek a fényképészeti művek az új törvény kedvezményeiben akkor is fognak részesedni, ha az 1884:XVI. tc. 69. §-ában megkivánt alaki feltételeknek nem is felelnek meg.

A 87. §-hoz

Ez a § a régi törvény hatályának tartama alatt elkövetett szerzői jogi bitorlásokra nézve fenntartja a régi törvényben foglalt lényegben enyhébb rendelkezéseknek hatályát.

A 88. §-hoz

A háború ideje alatt és a háború befejezését közvetlenül követő időkben a szerzői jogok kellő kihasználását az általános gazdasági viszonyok jelentősen gátolták. A nyomdai és egyéb munkaerőknek, a papirosnak, festéknek, könyvkötőanyagoknak stb. hiánya, a munkaerő, papiros, festék stb. árának mértéktelen drágulása lehetetlenné tették a szerzői művek rendszeres kiadását, különösen oly régiebb nagyobb művek újra kiadását, melyek eladása nem gyorsan, hanem csak hosszabb idő alatt szokott történni. Számos értékes mű kiadása elfogyott és a kiadó tartózkodni kénytelen még ma is az újrakiadástól, mert a példányok előállítására - ha technikailag lehetséges volna is - túlságos költségbe kerülne és a közönség a példányok árát nem tudná megfizetni.

Az új kiadások elmaradása nagy károkat okoz a kiadóknak is, a szerzőknek is, különösen a szerzők jogutódainak (örökös, hagyományos), mert éveken át kiaknázatlanul marad a szerzői jogban rejlő gazdasági érték, mely a védelmi időtartam lejártával egészen elvész.

A francia törvényhozás példájára helyesnek mutatkozik tehát, hogy a szerzői művek védelmi idejét a törvényhozás méltányosan meghosszabbítja.

Oly művekre nézve, melyek szerzője még életben van, amelyeknek szerzői joga tehát még 50 évnél hosszabb időn át kiaknázható lesz, alig volna indokolt a védelmi határidő kivételes meghosszabbítása. Az ily művekben rejlő gazdasági érték kihasználására a még 50 évnél hosszabb védelmi idő elegendő alkalmat nyújthat. Ezért csak oly művekre nézve mutatkozott a meghosszabbítás indokoltnak, melyek szerzője a törvény életbeléptekor már nem él.

A meghosszabbítás időtartamául nyolc év látszik méltányosnak. Hét év már most is elmúlt a háború kitörése óta és nálunk a munka-, anyag- és árszempontok olyan változására, hogy a rendes kiadói tevékenység lehetségessé válik, alig lehet a legközelebbi időben számítani.

A javaslat nem foglalt állást abban az irányban, hogy a védelem meghosszabbítása kinek váljék javára. Annak-e, aki a szerzői jogot (kiadóként színházi vállalkozóként stb.) megszerezte, vagy pedig a szerző jogutódainak (örökös, hagyományos). A kötetmi jogviszonyok olyan sokfélék és oly bonyolultak szerzők és kiadók közt, hogy e kérdés szabályozása terjedelmes modifikációs munkálatokat igényelne, különösen arra is tekintettel, hogy örökösödési jogi kérdések is belekapcsolódnak e jogviszonyokba.

Célszerűbbnek mutatkozott tehát a birói gyakorlatra bízni annak megállapítását, hogy a szerző, a szerző jogutódai és kiadó közt keletkezett szerződések és általános jogszabályok szerint adott esetben kinek javára fog szolgálni a védelmi határidő meghosszabbítása, még pedig annál is inkább, mert a vonatkozó kérdések esetleg csak évek vagy évtizedek múlva válnak időszerűekké, amikor az egyes művekre nézve a szerző halálától számított 50 év leteltével a meghosszabbítás ideje elkezdődik.

4. Záró rendelkezések

A 89. §-hoz

(Régi 81. §) Az 1884:XVI. tc. 81. §-ának rendelkezését adja szabatosabb szövegezésben.

A 90. §-hoz

(Régi 76. § 1. bek.) E § az új törvény életbelépése napjának megállapítását a minisztériumra bízta, főleg azért, hogy az új szerzői jogi törvény lehetőleg ugyanazon a napon legyen életbeléptethető, amikor Magyarországnak a berni nemzetközi szerzői jogi Unióhoz való csatlakozása hatályossá válik.

A 91. §-hoz

(Régi 82. §) E §-nak az új törvény végrehajtására vonatkozó általános rendelkezése kiegészíti a 34. § utolsó bekezdésében és a 44. § utolsó bekezdésében foglalt külön felhatalmazásokat.